

Η Μετριοπαθής Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή

Συγγραφέας: Διονυσία-Θεοδώρα Αυγερινοπούλου

Εισαγωγή [\[1\]](#)

- Στις 12 Δεκεμβρίου 2015, κατά τη διάρκεια της 21ης Συνάντησης των Μερών στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή (21st Meeting of the Conference of the Parties - (COP 21) υιοθετήθηκε μέσω της Απόφασης 1/CP.21 [\[2\]](#) η «Συμφωνία των Παρισίων» («Decision 1/CP.21 Adoption of the Paris Agreement».) [\[3\]](#) Με την υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων καλείται η διεθνής κοινότητα να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις από τη κλιματική αλλαγή που αποτελούν παγκοσμίως τη μεγαλύτερη πρόκληση των καιρών μας, λόγω αφ' ενός της περιβαλλοντικής βαρύτητας, αφ' ετέρου της οικονομικής τους διάστασης. Η Συμφωνία αποτελεί την πρώτη παγκόσμια νομικώς δεσμευτική συμφωνία για το κλίμα που καλεί τα κράτη να καταβάλουν «φιλόδοξες» προσπάθειες για τον μετριασμό και τη προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή με κεντρική στόχευση το περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη μέσω της αποφυγής της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας άνω των 2°C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα, αλλά και της συνέχισης των προσπαθειών για τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας το πολύ έως τον 1,5°C. [\[4\]](#) Η κεντρική όμως αυτή στόχευση της Συμφωνίας για μέση αύξηση της θερμοκρασίας κάτω των 2°C και όχι κάτω του 1,5°C, δεν ανταποκρίνεται στα επιστημονικά δεδομένα, καθώς σύμφωνα με τη σύγχρονη επιστημονική αντίληψη, ακόμα και αν επιτύχουμε την μείωση κάτω των 2°C, και πάλι δεν θα μπορέσουμε να αποφύγουμε τις καταστροφικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Μόνο αν επιτύγχανε η διεθνής κοινότητα την μείωση της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω των 1,5°C, θα μπορούσαν ενδεχομένως να αποφευχθούν τέτοιες ακραίες επιπτώσεις. Η Συμφωνία συνεπώς των Παρισίων ακόμα και στην κεντρική της στόχευση είναι συμφωνία άκρως συμβιβαστική, η οποία δεν μπορεί, χωρίς αυστηροποίηση του περιεχομένου της να πετύχει τον στόχο της. Πρόκειται για μια Συμφωνία, η οποία είχε ως στόχο, να εμπλέξει τουλάχιστον όλα τα κράτη στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής, και να εισάγει κάποιους αναγκαίους, νέους μηχανισμούς, οι οποίοι θα διαδέχονταν το προηγούμενο νομικό καθεστώς, όπως αυτό ίσχυε από το Πρωτόκολλο του Κυότο, το οποίο οδεύει προς τη δύση του και εξ αυτού έπρεπε αναγκαία να αντικατασταθεί. Σημειωτέον ότι ένα από τα κρίσιμα σημεία της 21ης Διάσκεψης των Μερών (COP-21) στο Παρίσι προήρχετο ακριβώς από την επιτυχία ή όχι της επίτευξης ενός νέου Πρωτοκόλλου, μιας νέας παγκόσμιας συμφωνίας που θα συνέχιζε την εφαρμογή της Σύμβασης-Πλαισίου του ΟΗΕ για το Κλίμα, καθώς η ισχύς του Πρωτοκόλλου του Κυότο, το οποίο στην πραγματικότητα έπρεπε να έχει περατωθεί το 2012, στη συνέχεια μετά την διαδικασία της «Τροποποίησης της Ντόχα» [\[5\]](#) («Doha

Amendment») επεκτάθηκε μέχρι το 2020. Συνεπώς, στο Παρίσι, αναδυόταν πλέον ως επιτακτική η ανάγκη τα Συμβαλλόμενα Μέρη να επιτύχουν μια συμφωνία, ώστε να υιοθετηθεί ένα νέο παγκόσμιο πρωτόκολλο για το κλίμα το οποίο θα ετίθετο σε ισχύ μετά το 2020. Ως εκ τούτου, η υπογραφή του Πρωτοκόλλου των Παρισίων χαιρετίστηκε από πολλούς ως επιτυχία, παρά το γεγονός ότι πιθανώς αποδέχεται ανεπαρκείς στόχους μείωσης των εκπομπών βάσει της επιστημονικής κοινότητας.

Το κείμενο της Συμφωνίας καλύπτει όλα τα βασικά στοιχεία του νομικού καθεστώτος που θα ισχύει με το πέρας της ολοκλήρωσης του Πρωτοκόλλου του Κυότο, δηλαδή μετά το 2020, συμπεριλαμβανομένων των κεφαλαίων που αφορούν στον μετριασμό τη κλιματικής αλλαγής, της προσαρμογής σε αυτή, των απωλειών και των ζημιών, της χρηματοδότησης, της τεχνολογίας και καινοτομίας, της ανάπτυξης ικανοτήτων, της εκπαίδευσης, αλλά και της διαφάνειας, της απογραφής, της συμμόρφωσης προς την Συμφωνία, καθώς και άλλων λιγότερο σημαντικών διαδικαστικών ζητημάτων και των θεσμικών ρυθμίσεων. Υπογράφηκε από 197 κράτη ήδη στις 22 Απριλίου 2016^[6] και συμπλήρωσε αυθημερόν επαρκή αριθμό υπογραφών, ώστε να τεθεί σε εφαρμογή, καθώς απαιτούσε μόνο 55 Συμβαλλόμενα Κράτη στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή τα οποία να εκπέμπουν τουλάχιστον το 55% των αερίων του θερμοκηπίου σε παγκόσμιο επίπεδο να υπογράψουν^[7]. Η Συμφωνία είναι αναπόσπαστο μέρος της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή (UN Framework Convention on Climate Change - «UNFCCC») του 1992^[8] και θα τεθεί σε ισχύ τυπικά, όπως προείπαμε, μετά το 2020, ενώ μέχρι τότε θα είναι σε ισχύ το Πρωτόκολλο του Κιότο («Kyoto Protocol»)^[9], ενώ στην πράξη, υπό το φως της νέας αυτής Συμφωνίας είναι πολλές οι φωνές μέσα στα Κράτη που υπερασπίζονται το ότι οι πιο φιλόδοξοι στόχοι των Συμβαλλομένων Κρατών που στηρίζονται σε αυτή τη Συμφωνία θα πρέπει να αρχίζουν να αποτελούν αντικείμενο επιδίωξης ήδη πολύ πιο πριν από το 2020, με συνέπεια η Συμφωνία αυτή να παρουσιάσει έναν «εμπροσθοβαρή» χαρακτήρα ως προς την εφαρμογή της.

Η αντιμετώπιση της πρόκλησης της κλιματικής αλλαγής αναδεικνύεται κατά τα τελευταία χρόνια σε παράγοντα που συνδιαμορφώνει κατά τρόπο αποφασιστικό τα οικονομικά μοντέλα ανάπτυξης στην πλειονότητα των κρατών ανά τον κόσμο και επηρεάζει τη λήψη αποφάσεων, αλλά και το σχεδιασμό πολιτικών τόσο σε μεγάλης όσο και σε μικρότερης κλίμακας μοντέλα. Η εξέταση και αξιολόγηση της Συμφωνίας των Παρισίων είναι θεμελιώδους σημασίας, διότι η διάσταση της κλιματικής αλλαγής πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τη χάραξη ολοκληρωμένων πολιτικών μέσω της διερεύνησης και ενσωμάτωσης των μεθόδων αντιμετώπισης των επιπτώσεων που ενδέχεται να επιφέρει η κλιματική αλλαγή και του σχεδιασμού των πολιτικών που θα επιτρέψουν να αξιοποιηθούν νέες ευκαιρίες για τις χώρες. Στόχος του Άρθρου είναι να παράσχει μια ολιστική επισκόπηση της Συμφωνίας των Παρισίων που θα διαρθρωθεί μέσα από δύο (2) Κεφάλαια. Το πρώτο Κεφάλαιο θα δομηθεί μέσα από την ανάλυση του διεθνούς πλαισίου εντός του οποίου υιοθετήθηκε η Συμφωνία των Παρισίων και του

καθοριστικού ρόλου που διαδραμάτισε η Ευρωπαϊκή Ένωση («ΕΕ») και η κοινωνία των πολιτών στην πορεία υιοθέτησης. Το δεύτερο Κεφάλαιο θα ασχοληθεί με τα βασικά χαρακτηριστικά της Συμφωνίας που θα αναδείξουν τη σπουδαιότητα της, τις βασικές αρχές και τις στοχεύσεις της, ενώ μέρος του Άρθρου θα καλυφθεί από τις τρεις βασικές διαστάσεις του συστήματος που εγκαθιδρύεται: τον μετριασμό, την προσαρμογή και την χρηματοδότηση.

1. Κεφάλαιο Πρώτο: Η Απόφαση 1/CP.21 για την Υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων

Το κεφάλαιο αυτό θα εξετάσει το διεθνές και Ευρωπαϊκό πλαίσιο εντός του οποίου υιοθετήθηκε η Συμφωνία των Παρισίων αναλύοντας τα τρία θεσμικά κείμενα που επικαλείται η Απόφαση 1/CP.21 και τους πολιτικούς παράγοντες που οδήγησαν στην επίτευξή της.

1.1. Το Διεθνές Πλαίσιο εντός του οποίου Υιοθετήθηκε η Συμφωνία των Παρισίων

Το νομικό και πολιτικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση και την προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή το οποίο συνθέτουν η Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή και τα προσηρτημένα σε αυτή Πρωτόκολλα και Παραρτήματα δεν είναι απομονωμένα από το υπόλοιπο διεθνές νομικό και πολιτικό πλαίσιο που συνθέτουν την ευρύτερη εικόνα της παγκόσμιας περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, αλλά επηρεάζονται από μια σειρά άλλων νομοθετημάτων και εργαλείων πολιτικής και πρωτοβουλιών, καθώς και τόσο νομικά δεσμευτικών όσο και μη δεσμευτικών κειμένων σε συγγενείς εν ευρεία έννοια τομείς. Αυτά θέτουν και το συνολικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πρέπει να συνεκτιμηθεί και να ερμηνευθεί η υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων. Άλλωστε, καμιά πολιτική δεν είναι μεμονωμένη και για αυτό είναι σκόπιμο να υπάρχει η γνώση για το γενικότερο διεθνές πλαίσιο μέσα στο οποίο υιοθετήθηκε η Συμφωνία των Παρισίων, ώστε να φωτιστεί και ορθότερα ερμηνευτικά τόσο το γραπτό κείμενο, όσο και το πνεύμα της.

Όπως ρητά αναφέρει στο Προοίμιο της η ίδια η Απόφαση 1/CP.21 για την Υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων, το διεθνές πλαίσιο εντός του οποίου υπογράφηκε η Συμφωνία των Παρισίων καθορίζεται, μεταξύ άλλων, από την Ατζέντα Βιώσιμης Ανάπτυξης 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development),^[10] η οποία περιλαμβάνει 17 Παγκόσμιους Στόχους για τη Βιωσιμότητα^[11] (Sustainable Development Goals - «SDGs»). Οι δεκατέσσερις (14) από αυτούς τους στόχους είναι σχετικοί με την προστασία του περιβάλλοντος, την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή, οι οποίοι υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ μόλις τον Σεπτέμβριο του 2015 και αποτελούν τους άξονες καθοδήγησης των χωρών στο δρόμο τους προς την ανάπτυξη ως το 2030. Ο πλέον ειδικός για το Κλίμα στόχος είναι ο

Στόχος 13,[\[12\]](#) ο οποίος καλεί τα κράτη να αναλάβουν άμεση δράση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των συνεπειών της, δεδομένου ότι είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο το οποίο παρουσιάζει διασυννοριακό χαρακτήρα. Η υιοθέτηση της Ατζέντας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι Παγκόσμιοι Στόχοι Βιωσιμότητας ενδεικνύουν ότι η παγκόσμια κοινότητα έχει συνειδητοποιήσει την σπουδαιότητα της περιβαλλοντικής ατζέντας, ως της πρωταρχικής ατζέντας, την οποία θα έπρεπε να επιδιώξει, με κυρίαρχες πολιτικές, μεταξύ άλλων εκείνης της κλιματικής αλλαγής.

Από την άλλη πλευρά, πάντως, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των Παγκόσμιων Στόχων Βιωσιμότητας όμως είναι ο μη νομικά δεσμευτικός χαρακτήρας των κειμένων αυτών, καθώς κάθε κράτος επιλέγει την επιδίωξη μόνο μερικών από τους στόχους, δεν υπάρχουν δε συγκεκριμένοι μετρήσιμοι στόχοι, ενώ η μη επίτευξή τους δεν επιφέρει καμία επίπτωση στα κράτη. Ο μη νομικά δεσμευτικός στόχος των κειμένων όμως, δεν δικαιολογείται από μόνο τον χαρακτήρα τους ως κειμένων - πλαισίων καθώς θα μπορούσαν, ακόμα και ως τέτοια, να είχαν νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα. Αυτό ακριβώς το πλαίσιο σηματοδοτεί και τη γενικότερη διάθεση του βαθμού αυτοδέσμευσης των Κρατών, γύρω από την Κλιματική Ατζέντα. Όπως θα δούμε και παρακάτω, και η Συμφωνία των Παρισίων, παρότι έχει διαφορετική κανονιστική πυκνότητα, παραμένει επηρεασμένη από το κλίμα των ημερών, σύμφωνα με το οποίο τα Κράτη συμφωνούν στην επίτευξη κάποιων στόχων, ενώ αποφασίζουν μόνα τους τους τρόπους επιδίωξης των εν λόγω στόχων, και ακόμα είναι λίγες οι άμεσες επιπτώσεις που θα υφίστανται σε περίπτωση μη επίτευξή τους.

Περαιτέρω, η Ατζέντα Δράσης της Αντίς Αμπέμπα (“Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development” – (AAAA)[\[13\]](#) είναι μια ακόμα διεθνής συνδιάσκεψη, η οποία δίνει στη διεθνή κοινότητα την κατεύθυνση για νέες και πρόσθετες χρηματοδοτήσεις τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα για έργα και δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας («ΑΠΕ») και γενικότερα για τις λεγόμενες εν ευρεία έννοια «πράσινες» επενδύσεις. Εντός του ιδίου πνεύματος κινούνται νέα νομοθετικά κείμενα αρκετών Διεθνών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων (“International Financial Institutions” – (IFIs), όπως της Ευρωπαϊκής Τράπεζας για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη, (“European Bank for Reconstruction and Development” – (EBRD)[\[14\]](#), αλλά και τα χρηματοδοτικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.[\[15\]](#) Νέα δε τάση στον τομέα των διεθνών επενδύσεων είναι η λεγόμενη «αποεπένδυση» (“divestment”), όρος ο οποίος σημαίνει την μείωση των ήδη συντελεσμένων επενδύσεων σε τομείς οι οποίοι είναι επιβλαβείς για το κλίμα, όπως για παράδειγμα, οι επενδύσεις σε λιγνιτικές μονάδες για την δημιουργία ηλεκτρικής ενέργειας. Την «αποεπένδυση» δύναται να ακολουθεί η επανεπένδυση σε νέες, λιγότερο επιβαρυντικές για το κλίμα και πιο φιλο-περιβαλλοντικές τεχνολογίες παραγωγής ενέργειας, όπως οι ΑΠΕ, ή σε άλλα «πράσινα

έργα.»[\[16\]](#) Μια τέτοια ίδια ισχυρή «εντολή» χρηματοδότησης των δράσεων για την αντιμετώπιση και την προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή περιλαμβάνεται σαφώς, όπως θα δούμε παρακάτω, στο κείμενο της Απόφασης για τη Συμφωνία των Παρισίων και στα συνοδευτικά αυτού έγγραφα.

Μία άλλη σημαντική διεθνής συμφωνία που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι το συμφωνηθέν «Πλαίσιο Δράσης του Σεντάι για την Μείωση του Κινδύνου των Καταστροφών» («Sendai Framework for Disaster Risk Reduction»)[\[17\]](#) το οποίο εστιάζει στις προσπάθειες που πρέπει να γίνουν για την πρόληψη, προετοιμασία και αντιμετώπιση των φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών και ακόμα στην προετοιμασία των κοινωνιών, ώστε να είναι ανθεκτικές («resilient») και σε καταστροφές και επιπτώσεις οι οποίες σχετίζονται, μεταξύ άλλων, και με τις κλιματικές αλλαγές. Η Συμφωνία των Παρισίων αντικατοπτρίζει και αυτή τη διάσταση, εμβαθύνοντας ακόμα περισσότερο τις σχετικές προβλέψεις της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή.

Και τα τρία αυτά διεθνή έγγραφα επικαλείται η ίδια η Απόφαση 1/CP.21 η οποία εισηγείται και το Κείμενο της Συμφωνίας των Παρισίων. Συνεπώς, η Συμφωνία των Παρισίων πρέπει να ερμηνευτεί και να υλοποιηθεί υπό το φως τους και οι παγκόσμιες, περιφερειακές και εθνικές προσπάθειες πρέπει να προωθούν ταυτόχρονα όλους τους στόχους που θέτουν παράλληλα τα ανωτέρω κείμενα.

1.2. Η Ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Επίτευξη της Συμφωνίας των Παρισίων

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συμμετείχε από τα αρχικά στάδια διαμόρφωσης του διεθνούς κλιματικού νομικού καθεστώτος στη διαμόρφωση της παγκόσμιας κλιματικής διακυβέρνησης,. Η δε μη επικύρωση από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής του Πρωτοκόλλου του Κιότο και η υποχώρησή της από την επιδίωξη των κλιματικών στόχων, «άνοιξε» το δρόμο για την πιο συστηματική, ενεργή και φιλόδοξη παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η εξέλιξη έλαβε χώρα παράλληλα με την ανέλιξη συν τω χρόνω της ΕΕ σε μια πιο ενιαία και ισχυρή οντότητα τόσο εσωτερικά στις σχέσεις μεταξύ των Κρατών Μελών της και των ενδυναμωμένων πλέον θεσμών της, όσο και έναντι των τρίτων Κρατών και διεθνών οργανισμών.[\[18\]](#) Η ηγεσία της ΕΕ για το κλίμα, έγινε πλέον πασιφανής στις διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου των Παρισίων το 2015.

Πριν από το 2015, παρόλα αυτά, η ΕΕ ξεκίνησε με ακόμα πιο φιλόδοξες θέσεις από αυτές τις οποίες κατάφερε, εν τέλει, να υποστηρίξει στο Παρίσι, καθώς αναγκάστηκε να προσαρμόσει την πολιτική της, ώστε να επιτύχει την συμφωνία και των άλλων δυνάμεων για την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου. Η αποτυχία ενσωμάτωσης της στρατηγικής της ΕΕ στην Κοπεγχάγη το 2009[\[19\]](#) και η ισχυρή αντίδραση των άλλων

Κρατών έδρασε ως εφαλτήριο για την προσαρμογή της πολιτικής της για το κλίμα, αλλά και την επένδυση στην οικοδόμηση ενός ευρύ συνασπισμού μεταξύ Βορρά και Νότου για την πλαισίωση της θέσης της στον δρόμο προς το Παρίσι[20]. Ο μετριασμός των φιλοδοξιών της ΕΕ κατέστησε εφικτή τη συνεργασία της με πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, ώστε να υιοθετηθεί η «Πλατφόρμα του Ντέρμπαν» («Durban Platform for Enhanced Action»)[21] το 2011 με στόχο την επεξεργασία «ενός πρωτοκόλλου, ενός νομικού οργάνου ή ενός Καταληκτικού Κειμένου νομικά δεσμευτικού[22]» προς έγκριση στο Παρίσι. Η ΕΕ, μέσω της δημιουργίας και της ενδυνάμωσης των συμμαχιών, κατάφερε να διαχειριστεί τους υπόλοιπους συνασπισμούς[23] και να καταταχτεί ανάμεσα στους ηγέτες, τότε, για την κλιματική αλλαγή από κοινού με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Κίνα και την Ομάδα των 77 («G-77»).[24]

Ορμώμενη από την επιτυχία στο Ντέρμπαν, η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την καθοδήγηση ενός εκ των βασικών οργάνων της, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, από την αρχή των διαπραγματεύσεων στο Παρίσι, βρέθηκε στην «πρώτη γραμμή» των προσπαθειών που καταβλήθηκαν για την επίτευξη μιας παγκόσμιας συμφωνίας για το κλίμα. Στην προσπάθειά της αυτή η ΕΕ, αν και είχε να αντιμετωπίσει την μειωμένη συμμετοχή των Συμβαλλόμενων Κρατών στο Πρωτόκολλο του Κιότο και την έλλειψη αντίστοιχης συμφωνίας στη Κοπεγχάγη[25], ακολούθησε την προηγούμενη πολιτική και επικεντρώθηκε στην οικοδόμηση ενός συνασπισμού, ιδίως με πιθανούς συμμάχους μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών. Έτσι, ξεκίνησε από νωρίς την προσπάθεια να οργανώσει έναν ευρύ «Συνασπισμό Υψηλής Φιλοδοξίας» («High Ambition Coalition» - (HAC).[26] Ο Συνασπισμός Υψηλής Φιλοδοξίας είχε τη συμμετοχή ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών υπό την ηγεσία της ΕΕ και των Νήσων Μάρσαλ και κατάφερε εν τέλει να προσελκύσει χώρες οι οποίες στην αρχή ήταν εφεκτικές ως προς την προσέλευση ως μελών των Ηνωμένων Πολιτειών και της Βραζιλίας, η οποία πράγματι πρωτοστάτησε στις διαπραγματεύσεις, παρέμβηκε θετικά σε στιγμές που φαινόταν ότι η επίτευξη μιας νομικά δεσμευτικής συμφωνίας θα αποτύγχανε και στο Παρίσι και εν τέλει κατάφερε να συντελέσει αποφασιστικά στο επιτυχημένο αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης των Παρισίων. Συνεπώς, αποτέλεσε έναν από τους πιο δραστήριους και ενεργούς δρώντες στις διαπραγματεύσεις στο Παρίσι, καθώς συγκαταλέχθηκε ανάμεσα στα μέρη με τις περισσότερες γραπτές παρατηρήσεις και συμμετοχές σε διάφορα φόρουμ και διμερείς επαφές.[27]

Η ΕΕ αποτέλεσε, πέραν από τις διαπραγματεύσεις, και στην πράξη παράδειγμα προς μίμηση, καθώς ήταν η πρώτη μεγάλη οικονομία η οποία κατέθεσε την προβλεπόμενη συνεισφορά της («Nationally Intended Determined Contribution» - (NIDC) στην νέα Συμφωνία ήδη από το Μάρτιο 2015.[28] Για την πραγμάτωση της Συμφωνίας των Παρισίων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε ως δεσμευτικό στόχο της ΕΕ τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στο έδαφός της κατά τουλάχιστον 40% έως το 2030 σε σύγκριση με τις εκπομπές αερίων το 1990, στόχος ο οποίος θα επιτευχθεί

συλλογικά από την ΕΕ κατά τον οικονομικά αποδοτικότερο τρόπο, ενώ τα Κράτη Μέλη της ΕΕ θα συμμετάσχουν στην προσπάθεια «σε μια δίκαιη και αλληλέγγυα κατανομή. Οι δε μειώσεις στους εκτός του συστήματος εμπορίας εκπομπών («ΣΕΔΕ») τομείς θα πρέπει να ανέλθουν έως το 2030 στο 30% των επιπέδων του 2005. Συμπληρωματικά, οι στόχοι της ΕΕ που συντείνουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και αφορούν στην ενέργεια, έχουν επίσης αναθεωρηθεί επί το αυστηρότερο. Συγκεκριμένα, η ΕΕ έχει δεσμευτεί να καταναλώνει πλέον το 27% της ενέργειας από ανανεώσιμες μορφές ενέργειας («ΑΠΕ») και όχι από συμβατικές και να προχωρήσει σε 27% βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά την περίοδο 2020-2030, στόχοι οι οποίοι είναι σαφώς βελτιωμένοι σε σχέση με τους στόχους της προηγούμενης περιόδου οι οποίοι ανέρχονταν στο 20% και 20% αντιστοίχως.^[29] Και ήδη, αυτή τη στιγμή, η ΕΕ κάνει βήματα για να διευκολύνει το διεθνή διάλογο με κρατικούς και μη κρατικούς φορείς, ώστε η διεθνής κοινότητα να ξεκινά να εφαρμόζει τους στόχους της Συμφωνίας των Παρισίων όχι από το 2020 και έπειτα, αλλά η προσπάθεια να ξεκινήσει ήδη από το 2018, μήπως και πράγματι επιτευχθεί η αποφυγή της αύξησης της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας άνω των 2 C, αύξηση η οποία θεωρείται επικίνδυνη για το κλίμα.^[30]

1.3. Η Ηγεσία της Κοινωνίας των Πολιτών και η Επίτευξη της Παγκόσμιας Συμμετοχής

Σε αντίθεση με το Πρωτόκολλο του Κιότο, το οποίο δεν είχε υπογραφεί από σειρά κρατών,^[31] μεταξύ των οποίων και οι ΗΠΑ,^[32] για τη Συμφωνία των Παρισίων καταβλήθηκε συστηματική προσπάθεια και έγιναν πολλές υποχωρήσεις κατά τις διαπραγματεύσεις, έτσι ώστε να υπογραφεί από την μεγάλη πλειοψηφία των Κρατών, πράγμα το οποίο και επιτεύχθηκε. Οι ΗΠΑ, αλλά και άλλα κράτη, όπως η Κίνα,^[33] τα οποία είχαν σοβαρές αντιρρήσεις στη συμφωνία, υιοθέτησαν το τελικό κείμενο της Συμφωνίας. Σαφώς, για να επιτευχθεί η παγκόσμια συμμετοχή, έγιναν σημαντικές αμοιβαίες υποχωρήσεις.

Τα κράτη αυτά, τα οποία στην αρχή των διαπραγματεύσεων ήταν εφεκτικά, υποχώρησαν εν συνεχεία όχι μόνο λόγω της διπλωματικής πίεσης των άλλων κρατών, τα οποία σχημάτιζαν τον Συνασπισμό Υψηλής Φιλοδοξίας, αλλά κυρίως υποχώρησαν κάτω από την πίεση της ιδιαίτερα ενεργής παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών, η οποία έκανε σαφή την παρέμβασή της κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων και σαφές το αίτημά της για την υπογραφή της Συμφωνίας, τόσο με την πολυάριθμη παρουσία της στο Παρίσι, όσο και μέσα από παραδοσιακά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης. Οι χιλιάδες κινητοποιήσεις παγκοσμίως από την πλευρά της κοινωνίας των πολιτών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής κατά την διάρκεια της διαπραγμάτευσης της Συμφωνίας ήταν απόρροια της COP20^[34] στη Λίμα του Περού το 2014. Η COP20 αποτέλεσε το έναυσμα της τόσο έντονης συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, διότι κατά την διάρκειά της

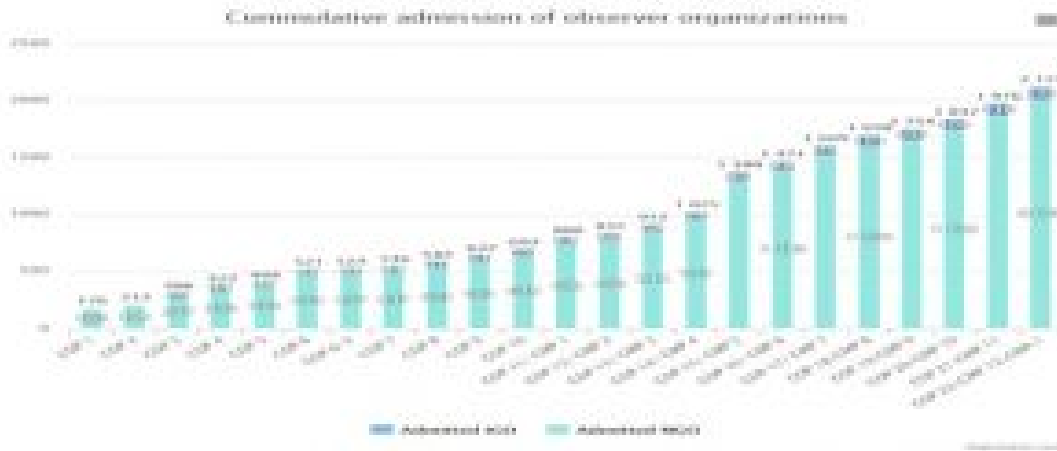
διαμορφώθηκε η Ζώνη Μη Κρατικών Παραγόντων («Non-state Actor Zone for Climate Action» - (NAZCA),[\[35\]](#) η οποία συστάθηκε με πρωτοβουλία της Περουβιανής Προεδρίας και αποτέλεσε μια παγκόσμια πλατφόρμα που συγκέντρωνε τις δεσμεύσεις των επιχειρήσεων, των πόλεων, των υποεθνικών περιφερειών, των επενδυτών και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Πέραν από τους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς, από τον μη δημόσιο τομέα, ιδιωτικές επιχειρήσεις ακόμα ανέλαβαν σχετική πρωτοβουλία προστασίας του κλίματος. Η δραστηριοποίηση αυτή οδήγησε το ένα τρίτο των 2.000 μεγαλύτερων εταιριών παγκοσμίως να αναλάβουν δράση για το κλίμα περιορίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη δύναμη του λόμπι ορυκτών καυσίμων. Το αποτέλεσμα αυτό έδρασε ως καταλύτης που ανέτρεψε την απροθυμία δέσμευσης των δύο προηγούμενων δεκαετιών.

Οι μη κρατικοί φορείς, εκτός από το πλαίσιο της Ζώνης Μη Κρατικών Παραγόντων, συνέβαλαν στη διαμόρφωση της διακυβέρνησης της κλιματικής αλλαγής ακόμα μέσω ιδιωτικών[\[36\]](#) και διακρατικών πρωτοβουλιών («transnational climate change governance»)[\[37\]](#). Οι μορφές που λαμβάνουν οι ομαδοποιήσεις των μη κρατικών φορέων για τη κλιματική διακυβέρνηση είναι ποικίλες, ενώ βάσει της επίσημης κατηγοριοποίησης από την Σύμβαση-Πλαίσιο για τη Κλιματική Αλλαγή διακρίνονται: α) στις μη κυβερνητικές επιχειρήσεις και βιομηχανίες («Business and Industry Non-Governmental Organizations» - (BINGO),[\[38\]](#) β) στις περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις («Environmental Non-Governmental Organizations» - (ENGOS), γ) στις οργανώσεις των αυτοχθόνων πληθυσμών («Indigenous Peoples Organizations» - (IPOs), δ) στη τοπική αυτοδιοίκηση και τις δημοτικές αρχές («Local Government and Municipal Authorities» - (LGMA), ε) στις ερευνητικές και ανεξάρτητες μη κυβερνητικές οργανώσεις («Research and Independent Non-Governmental Organizations» - (RINGOs), στ) στους εμπορικούς μη κυβερνητικούς οργανισμούς («Trade Union Non-Governmental Organizations» - (TUNGOS), ζ) στις μη κυβερνητικές αγροτικές οργανώσεις (Farmers and Agricultural Non-Governmental Organizations» - (Farmers), η) σε μη κυβερνητικές οργανώσεις από την πλευρά των γυναικών («Women and Gender Constituency» - (WGC) και θ) της νεολαίας («Youth Non-Governmental Organizations» - (YOUNGO).[\[39\]](#) Όλες αυτές οι μορφές των μη κυβερνητικών οργανώσεων έλαβαν μέρος στις διαπραγματεύσεις για τη Συμφωνία των Παρισίων, με τον αριθμό τους να ανέρχεται στους 1.976 συμμετέχοντες, οι οποίοι είχαν το καθεστώς του παρατηρητή, όπως αναδεικνύει η κάτωθι εικόνα:

Εικόνα Νο.1: Ο αριθμός των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που απολαμβάνουν το καθεστώς του παρατηρητή

Νόμος και Φύση

Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη
<https://nomosphysics.org.gr>

Πηγή:

https://unfccc.int/parties_and_observers/observer_organizations/items/9545.php#cumulative%20admission

Η εικόνα αυτή ενδυναμώνει τη διαπίστωση ότι η κοινωνία των πολιτών ήταν ο μεγάλος διαπραγματευτής, καθώς μικρές ομάδες και οργανισμοί κατόρθωσαν, από κοινού, να διαδραματίσουν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη δημιουργία διασυνδέσεων μεταξύ διαφόρων πρωτοβουλιών για τη κλιματική αλλαγή[40] και στην άσκηση πίεσης για την υιοθέτηση μιας πιο φιλόδοξης Συμφωνίας.

Μετά την ολοκλήρωση της παράθεσης του διεθνούς νομικού πλαισίου εντός του οποίου υιοθετήθηκε η Συμφωνία των Παρισίων, αλλά και τη σκιαγράφηση του πολιτικού κλίματος εντός του οποίου αναδείχθηκε ο καταλυτικός ρόλος που διαδραμάτισε η ΕΕ και η κοινωνία των πολιτών στην υιοθέτησή του από την πλειοψηφία των Κρατών, μπορούμε να συναγάγουμε ότι η συμβολή και των δύο αυτών παραγόντων ήταν καίρια στην διαμόρφωση και την τελική υιοθέτηση του κειμένου της Συμφωνίας. Αυτό καθίσταται σαφές εκ του αποτελέσματος, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς ότι, παραδείγματος χάριν, στην COP15, το 2009 η διεθνής κοινότητα, όπως αυτή εκφραζόταν κυρίως από τα Συμβαλλόμενα Κράτη στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή δεν ήταν σε θέση να συμφωνήσει σε ένα δεσμευτικό πλαίσιο-δράση με συγκεκριμένες στοχεύσεις[41], ενώ μόλις έξι χρόνια αργότερα τα ίδια Συμβαλλόμενα Κράτη ενέκριναν ομόφωνα τη Συμφωνία των Παρισίων που όχι μόνο είναι νομικά δεσμευτική, αλλά θέτει και μακροπρόθεσμους στόχους. Συνεπώς, ενώ εκ προοιμίου, οι προσδοκίες για την COP21 ήταν περιορισμένες δεδομένου ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες δεν είχε επιτευχθεί συναίνεση για το τι θα πρέπει να ληφθεί

ως δράση για το κλίμα και το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο διέθετε εγγενείς αδυναμίες που δυσχέραιναν την αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων[42], παρόλα αυτά, η δυναμική της κοινωνίας των πολιτών και της ΕΕ ώθησε προς την υιοθέτηση μιας περισσότερο φιλόδοξης ατζέντας δράσης.

2. Κεφάλαιο Δεύτερο: Βασικά Χαρακτηριστικά της Συμφωνίας των Παρισίων

Το Πρώτο Κεφάλαιο περιείχε το θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου επιτεύχθηκε η Συμφωνία των Παρισίων, ενώ το παρόν Κεφάλαιο παρέχει ανάλυση των διατάξεων της Συμφωνίας, διευκρινίζοντας το βαθμό νομικής δεσμευτικότητας του κειμένου και προσδιορίζοντας τις παραμέτρους που συντελούν στη σπουδαιότητά του. Περαιτέρω έμφαση θα δοθεί στους τρεις πυλώνες του συστήματος της Σύμβασης, οι οποίοι είναι α) ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής (“mitigation”), β) η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή («adaptation») και γ) η χρηματοδότηση των πρωτοβουλιών.

2.1. Νομικά Δεσμευτικό Κείμενο

Ο «συμβιβασμός» (compromise)[43] μεταξύ των βασικών Κρατών τα οποία διαδραμάτιζαν κυρίαρχο ρόλο στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα, εν τέλει επέτρεψε την υιοθέτηση της Συμφωνίας των Παρισίων. Ο «συμβιβασμός» στην αρχή φαινόταν να είναι τέτοιος που υπήρχαν εισηγήσεις να υιοθετηθεί ένα εντελώς μη δεσμευτικό κείμενο, έτσι ώστε να επιτευχθεί η παγκόσμια συμμετοχή όλων των κρατών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, παραδείγματος χάριν, ήταν απρόθυμες στην προοπτική της υιοθέτησης ισχυρά δεσμευτικών κανόνων για τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, ενώ η Κίνα υποστήριζε εν γένει λιγότερο αυστηρούς κανόνες για τις αναπτυσσόμενες χώρες.[44] Τελικά, βρέθηκε η χρυσή τομή και το κείμενο που υιοθετήθηκε είναι μεν νομικά δεσμευτικό («hard law») ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό στο σύνολό του, αλλά εμπεριέχει πλήθος διατάξεων οι οποίες αποτελούν «μαλακό δίκαιο» («soft law») και δεν επιβάλλουν, αλλά «συστήνουν» ή «υποδεικνύουν» συμπεριφορές. Άλλωστε, ακόμα και στις περιπτώσεις διατάξεων κατά τις οποίες οι επιταγές του δικαίου είναι σαφείς και αυστηρές, ενδέχεται να είναι ταυτόχρονα και πολύ ευρείες, και εκ του αποτελέσματος δεν επιβάλλουν συγκεκριμένες δράσεις. Η διάκριση μεταξύ των διατάξεων που είναι επιτακτικές και των διατάξεων που αναφέρονται μόνο σε συστάσεις εκφράζεται τεχνικά, αντιστοίχως, με τη χρήση των λέξεων «shall» και «should», οι οποίες σημαίνουν στην Ελληνική: «πρέπει» και «θα έπρεπε».[45] Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ότι όλα τα μέρη θα έπρεπε να προσπαθούν να διαμορφώνουν και να κοινοποιούν μακροπρόθεσμες στρατηγικές ανάπτυξης με χαμηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου («θα έπρεπε» - «should»), σε αντιπαραβολή με την υποχρέωση των αναπτυγμένων χωρών να παρέχουν διαφανείς

και συνεπείς πληροφορίες για τη στήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών («πρέπει» - «shall»). Αντίστοιχη διαβάθμιση της νομικής δεσμευτικότητας παρατηρείται και στο γεγονός ότι οι μακροπρόθεσμοι στόχοι και οι εθνικές απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων[46] είναι νομικά δεσμευτικές, ενώ οι εθνικοί στόχοι μετριασμού[47] που υποβλήθηκαν ως Εθνικά Σχέδια Δράσης για το Κλίμα για την περίοδο μετά το 2020 κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι δεν είναι άμεσα νομικώς δεσμευτικές, αλλά η δέσμευση μεταφέρεται στο μέλλον, διότι οι χώρες «πρόκειται να αναλαμβάνουν» - «are to undertake» αυτές τις συνεισφορές. Η φράση αυτή φέρεται να συνιστά μια φραστική απόκλιση από την πολύ ισχυρότερη γλώσσα που θα μπορούσε να είχε χρησιμοποιηθεί, όπως, για παράδειγμα το: «πρέπει να αναλαμβάνουν» - «shall undertake».

2.2. Η Σπουδαιότητα της Συμφωνίας των Παρισίων

Η Συμφωνία των Παρισίων χαρακτηρίστηκε από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, κ. Μπαν Κι Μουν, ως «ένας μνημειώδης θρίαμβος για την ανθρωπότητα και τον πλανήτη». Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ δήλωσε ακόμα ότι η Συμφωνία αυτή «θέτει το πλαίσιο για να επιτύχουμε την εξάλειψη της φτώχειας, την εμπέδωση της ειρήνης και την εξασφάλιση μιας ζωής με αξιοπρέπεια και ευκαιρίες για όλους.»[48] Τη Συμφωνία χαιρέτισε δε ως επιτυχία η πλειοψηφία των πολιτικών ηγετών παγκόσμια. Παρόλα αυτά και παρότι υπήρξε μια γενική ανακούφιση από την υπογραφή της Συμφωνίας των Παρισίων, καθώς αυτή σημαίνει την συνέχιση των μηχανισμών για τη μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου και τη χρηματοδότηση τόσο για τη μείωση όσο και για την προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, δεν συμμερίστηκε το σύνολο της διεθνούς κοινότητας τον ενθουσιασμό του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ. Φωνές διαφωνίας ή και απογοήτευσης ακούστηκαν και από την επιστημονική κοινότητα και από τμήμα της κοινωνίας των πολιτών, καθώς η Συμφωνία των Παρισίων είχε τόσο θετικά στοιχεία όσο και αρνητικά.

Για παράδειγμα, πέραν από το ίδιο το γεγονός της υιοθέτησής της και της ύπαρξης μέσω αυτής της διάδοξης κατάστασης του Πρωτοκόλλου του Κιότο, η Συμφωνία των Παρισίων έχει ορισμένα πρόσθετα θετικά στοιχεία, όπως, για παράδειγμα, την επίτευξη της παγκόσμιας συμμετοχής σε αντίθεση με το Πρωτόκολλο του Κιότο το οποίο δεν είχε υιοθετηθεί από όλα τα Κράτη.[49] Εξίσου ως θετικό στοιχείο αναγνωρίζεται το γεγονός ότι υπάρχει συνέχιση και βελτίωση των μηχανισμών οικονομικής στήριξης, εντός των οποίων εμπεριέχονται τα συστήματα εποπτείας, διαφάνειας, εμπορίας μονάδων από τις προσπάθειες μείωσης των εκπομπών CO² και μεταφοράς τεχνολογίας. Καθοριστικής σημασίας αποτελεί το γεγονός ότι είναι πράγματι νομικά δεσμευτική, έστω κατά ένα μέρος της, ενώ αποδέχεται για πρώτη φορά τόσο ξεκάθαρα και οριστικά ως σημαντική διάσταση των επιπτώσεων της

κλιματικής αλλαγής τη βαρύτητα των απωλειών και ζημιών («loss and damages») από τα ακραία καιρικά φαινόμενα, καθώς και τα αργής έναρξης γεγονότα («slow onset events»).[50] Η Συμφωνία ανοίγει, επιπλέον, το δρόμο για ένα παγκόσμιο σύστημα εμπορίας ρύπων,[51] σε αντίθεση με τα εθνικά και περιφερειακά συστήματα που εφαρμόστηκαν ως σήμερα.[52] χωρίς όμως να ολοκληρώνει το βήμα αυτό. Αξιοσημείωτο στοιχείο αποτελεί, τέλος, η εισαγωγή για πρώτη φορά ρυθμίσεων σε σχέση με τα δάση ως αποθετήρες εκπομπών.[53]

Από την άλλη πλευρά όμως, μερικά από τα αρνητικά σημεία της αποτελούν τα ακόλουθα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ένα μεγάλο μέρος της εφαρμογής της Συμφωνίας βασίζεται στην καλή θέληση των Κρατών, τα οποία καλούνται να αυτοδεσμευτούν, χωρίς να τους επιβάλλονται από τη Συμφωνία σαφείς δεσμεύσεις μείωσης των εκπομπών τους, με αποτέλεσμα να μην είναι ορατή η επίτευξη του στόχου της επαρκούς μείωσης των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου εγκαίρως και σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην κινδυνεύει ο άνθρωπος και το φυσικό περιβάλλον. Το κύριο έλλειμμα της Συμφωνίας εστιάζεται στην αδυναμία υιοθέτησης ως δεσμευτικού του αυστηρότερου στόχου της μη αύξησης του μέσου όρου της παγκόσμιας θερμοκρασίας άνω των 1,5°C, κατώφλι που φαίνεται να είναι η ανώτερη ασφαλής αύξηση σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα. Την ίδια προσέγγιση, άλλωστε, φαίνεται να υποδεικνύει η 5η Έκθεση του IPCC (5th Assessment Report.),[54] αν και για να λάβει κανείς οριστική θέση επί του θέματος, πρέπει να περιμένει την έκδοση της νέας μελέτης την οποία ανέλαβε η Διακυβερνητική Επιτροπή για τη Κλιματική Αλλαγή («Inter-governmental Panel on Climate Change» - (IPCC) και η οποία αναμένεται να εκδοθεί εντός των επόμενων μηνών. Η διαφορά του μισού βαθμού κελσίου (0,5°C) είναι ουσιώδης για την αποφυγή μιας σειράς φαινομένων τα οποία θα επέλθουν από την προϊούσα κλιματική αλλαγή, όπως η μείωση του πόσιμου ύδατος κυρίως στην περιοχή της Μεσογείου, η μεγαλύτερη αύξηση της στάθμης της θάλασσας με αποτέλεσμα τη βύθιση νησιών και νησιωτικών κρατών, η καταστροφή μεγάλων εκτάσεων κοραλλιογενών υφάλων και θαλάσσιας βιοποικιλότητας, καθώς και η καταστροφή εκατομμυρίων εκταρίων γεωργικών εκτάσεων.[55] Κάποια από τα Κράτη, τα οποία εντάσσονται στα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη («Small Island Developing States» - «SIDS») ενδέχεται να χαθούν ολοσχερώς.[56] Το ανώτατο όριο αποδεκτής αύξησης της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας για να μην χαθούν αυτά τα νησιά φέρεται να είναι ο 1,5°C. Ήταν αίτημα τόσο από τα SIDS, όσο και από αρκετούς εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών, όπως τους αυτόχθονες πληθυσμούς, να τεθεί ως ανώτατο όρο το 1,5°C και όχι το 2°C, στη Συμφωνία των Παρισίων, αλλά αυτό δεν επετεύχθη. Παρά τις μη αναστρέψιμες, καταστροφικές συνέπειες μιας πιθανής αύξησης άνω του 1,5°C, τα Συμβαλλόμενα Μέρη της Συμφωνίας των Παρισίων δεν ακολούθησαν τα διδάγματα της επιστήμης, και παρέμειναν προσανατολισμένα σε μια μετριοπαθή Συμφωνία, και εν πολλοίς ακατάλληλη για την αποφασιστική επίλυση του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής.

Ένα ακόμα μειονέκτημα της Συμφωνίας αποτελεί η γενίκευση των διατάξεών της ως προς την προώθηση των τεχνολογιών που βοηθούν στην μείωση και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.^[57] Από τη μία πλευρά, προωθείται από την Συμφωνία η συνεργασία μεταξύ των Κρατών για την καινοτομία και με την μεταφορά τεχνολογιών για την αντιμετώπιση και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, δημιουργείται ένας νέος «Μηχανισμός Τεχνολογίας» («Technology Mechanism»), και συνεχίζουν να υφίστανται κάτω από το νέο καθεστώς τα προϋφιστάμενα εξειδικευμένα σώματα, τα οποία είχαν ήδη ιδρυθεί από προγενέστερα κείμενα, όπως το Επικουρικό Όργανο Επιστημονικών και Τεχνολογικών Συμβουλών («Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice» - (SBSTA)).^[58] Από την άλλη όμως πλευρά, ελλείπει η ρητή και ουσιαστική προώθηση εκείνων ακριβώς των τεχνολογιών που, αν αναπτύσσονταν μαζικά, θα μπορούσαν στοχευμένα να απορροφήσουν το CO² από την ατμόσφαιρα και να μειώσουν το πρόβλημα του φαινομένου του θερμοκηπίου, όπως οι τεχνολογίες απορρόφησης («absorption»), αποθήκευσης («storage») ή μετατροπής («conversion») του CO² σε άλλα υλικά.^[59]

Ως αρνητικό στοιχείο δύναται να χαρακτηριστεί και η εξασθενημένη πρακτική εστίαση για τη στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, παρά το γεγονός ότι προσφέρουν την ουσιαστικότερη αλλαγή στην πορεία επιτάχυνσης της οικονομίας χαμηλού άνθρακα. Ως εκ τούτου, τα άνωθεν στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι ένα κείμενο περισσότερο χάραξης πολιτικών και αυτοδεσμεύσεων από την πλευρά των κρατών, παρά σαφών νομικών διεθνών δεσμεύσεων.

Συνεπώς, η Συμφωνία των Παρισίων είναι μια γέφυρα, αλλά ασθενής, μεταξύ των πολιτικών του σήμερα και του απώτερου στόχου που είναι η ουδετερότητα σε σχέση με το κλίμα («climate neutrality»),^[60] δηλαδή εκείνη η κατάσταση των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων κατά την οποία δεν θα διαταράσσεται καθόλου το κλίμα, καθώς όσο CO² θα εκπέμπουμε, τόσο CO² θα απορροφάται από την ατμόσφαιρα («net zero emissions») και για την οποία ελπίζουμε να επιτευχθεί κατά το τέλος του αιώνα («so as to achieve a balance between anthropogenic emissions by sources and removals by sinks of greenhouse gases in the second half of the century».)^[61]

Έχοντας αναλύσει τη νομική δεσμευτικότητα και τη σπουδαιότητα του κειμένου, κατωτέρω ακολουθεί αναλυτικότερη επισκόπηση των βασικών σημείων της Συμφωνίας, προκειμένου να επιτευχθεί η ολιστική της παρουσίαση μέσω της εμβάθυνσης στους τρεις πυλώνες της.

2.3. Οι Βασικές Αρχές και οι Στόχοι της Συμφωνίας των Παρισίων

Το μέρος αυτό θα εξετάσει τη γενική προσέγγιση και τη δομή του κειμένου

συνοψίζοντας το περιεχόμενο της Συμφωνίας μέσα από τους τρεις πυλώνες που θα υποβληθούν σε λεπτομερέστερη διερεύνηση.

Η Συμφωνία των Παρισίων είναι μια πολυδιάστατη συμφωνία με κύριο χαρακτηριστικό του την εξάρτηση της υλοποίησης της από τις εθνικές αυτοδεσμεύσεις και ιδιαιτερότητες. Το κείμενο που υιοθετήθηκε αποτελείται από δύο μέρη: πρώτον, από το εδάφιο της Απόφασης 1/CP.21 («Decision») της COP 21 με 140 παραγράφους και, δεύτερον, από ένα Παράρτημα (Annex) με την "Συμφωνία των Παρισίων" ("Paris Agreement") η οποία δομείται σε 29 άρθρα. Η Συμφωνία των Παρισίων είναι αναπόσπαστο κείμενο και διαβάζεται συνδυαστικά με την Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή του 1992 «ως ένα κείμενο». Ως εκ τούτου, οι βασικές αρχές της Συμφωνίας είναι κατ' αρχάς οι αρχές της ίδιας της Σύμβασης-Πλαίσιο την οποία τροποποιεί και συμπληρώνει η εν λόγω Συμφωνία και οι οποίες παρατίθενται ήδη στο Προοίμιό της, το οποίο αποτελεί η ίδια η Απόφαση 1/CP.21. Επί παραδείγματι, στην πέμπτη παράγραφο επαναλαμβάνεται η παγκόσμια αναγνώριση ότι η κλιματική αλλαγή αποτελεί «επείγουσα και εν δυνάμει μη αναστρέψιμη απειλή για την κοινωνία και τον πλανήτη και εξ αυτού απαιτείται η ευρύτερη δυνατή και αποτελεσματική διεθνής συνεργασία με στόχο την επιτάχυνση του ρυθμού μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου»[\[62\]](#) και αναγνωρίζεται η ανάγκη ανάληψης επείγουσας δράσης και «βαθιών περικοπών στις εκπομπές για να επιτευχθεί ο τελικός στόχος».[\[63\]](#)

Τα Κράτη που υπογράφουν αυτά τα κείμενα βάζουν ένα τέλος στον σκεπτικισμό γύρω από το κλίμα («climate skepticism»)[\[64\]](#) Ακόμα και αν υπάρχουν κάποιες αμφιβολίες για το πώς στην πράξη συντελείται η αλλαγή του κλίματος, δηλαδή για το σε ποιο βαθμό η κλιματική αλλαγή οφείλεται σε ανθρωπογενείς παρεμβάσεις και σε ποιο βαθμό οφείλεται στη φυσική εξέλιξη των πραγμάτων πάνω στη γη, φαίνεται ότι η νέα, κρίσιμη, κατάσταση που διαμορφώνεται με το κλίμα στον πλανήτη αποτελεί μια αρνητική συνθήκη και απειλεί τη συνέχιση της ζωής, όπως την γνωρίζουμε σήμερα., έΑρα επείγουσα δράση πρέπει να αναληφθεί. Έχει γίνει δηλαδή πλέον κατανοητό από την πλειοψηφία των Κρατών και των σχετικών φορέων που συμμετέχουν στην παγκόσμια περιβαλλοντική (κλιματική) διακυβέρνηση, ότι ανεξάρτητα του τι πιστεύουν για την προέλευση της κλιματικής αλλαγής, η ανάληψη δράσης για την αντιμετώπισή της και την προσαρμογή σε αυτή είναι πλέον απαραίτητη, διαφορετικά δεν θα αποφευχθούν οι επικίνδυνες επιπτώσεις της.[\[65\]](#)

Εξέχουσας σημασίας, πριν τη διερεύνηση των άρθρων, είναι το Προοίμιο («Preamble»), το οποίο αποδίδει τους στόχους και το γενικότερο πνεύμα της Συμφωνίας, ενώ παράλληλα διαθέτει και ερμηνευτική αξία.[\[66\]](#) Στο πλαίσιο αυτό ενσωματώνει καθιερωμένες αρχές του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, ενώ εντάσσει αναφορές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα των φύλων και την διαγενεακή ισότητα σε έναρμόνιση με το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο. Οι παράγραφοι 1 και 2 υπάγουν

την Συμφωνία υπό την αιγίδα της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, ενώ οι παράγραφοι 3 και 4 σκιαγραφούν το αντικείμενο και το σκοπό της. Εν συνεχεία, υπάρχει αναφορά στις κατευθυντήριες γραμμές, στη κοινή, αλλά διαφοροποιημένη ευθύνη και στις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες, όπως αποτυπώνονται στις παραγράφους 5 και 6. Αντικείμενο των παραγράφων 7 έως 10 και 16 είναι οι επιπτώσεις από τη κλιματική αλλαγή και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή της, καθώς και η εγγενής σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη, την εξάλειψη της φτώχειας, την επισιτιστική ασφάλεια, τις αξιοπρεπείς θέσεις εργασίας και τα βιώσιμα πρότυπα διαβίωσης, κατανάλωσης και παραγωγής. Συνιστώσα που ενσωματώθηκε στην παράγραφο 11 του Προοιμίου είναι η σύνδεση της κλιματικής αλλαγής με τα ανθρώπινα δικαιώματα και η σημασία της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της ευαισθητοποίησης του κοινού (παρ.14). Έμφαση δίνεται ακόμη στις παραγράφους 12 και 13 στην διασφάλιση της ακεραιότητας όλων των οικοσυστημάτων, την κλιματική δικαιοσύνη και την προστασία της βιοποικιλότητας, ενώ η παράγραφος 16 αποτυπώνει την ανάγκη δέσμευσης όλων των επιπέδων διακυβέρνησης και των διαφόρων φορέων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Τα παραπάνω στοιχεία που συνθέτουν το Προοίμιο της Συμφωνίας των Παρισίων προσφέρουν ένα χρήσιμο οδηγό για τα Συμβαλλόμενα Μέρη, ο οποίος αποδίδει το πνεύμα και τις κατευθυντήριες γραμμές της Συμφωνίας και αποτελεί σημείο αναφοράς στις περιπτώσεις, στις οποίες ανακύπτει ζήτημα εφαρμογής ή ερμηνείας που δεν μπορεί να επιλυθεί από την ανάλυση των άρθρων.

Περαιτέρω, το Άρθρο 1 ενσωματώνει τους ορισμούς, όπως είχαν διατυπωθεί στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή, με τη προσθήκη των εννοιών «Σύμβαση», «Διάσκεψη των Μερών» και «Μέρος», ενώ το Άρθρο 2 αναφέρει καθαρά τις αρχές και τους στόχους της Συμφωνίας για:

- τη μείωση της μέσης παγκόσμιας θερμοκρασίας πολύ κάτω των 2°C και, ει δυνατό, και κάτω του 1,5 °C
- την αύξηση της ικανότητας προσαρμογής και την ανάπτυξη της ανθεκτικότητας στις κλιματικές αλλαγές, με τρόπο που να μην απειλείται η επισιτιστική ασφάλεια και
- την αλλαγή προσανατολισμού των χρηματοδοτικών ροών, ώστε να επιτευχθούν τα ανωτέρω.

Η Συμφωνία πρέπει να εφαρμόζεται σε καθεστώς δικαιοσύνης, σεβόμενη την αρχή των κοινών, αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών και υπό το φως των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος.^[67] Η διατύπωση των αρχών αυτών διαφυλάσσει την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του καθεστώτος, επιβεβαιώνει τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος και αντικατοπτρίζει τις διαφοροποιημένες ευθύνες των συμβαλλομένων μερών για τη προστασία του κλιματικού συστήματος, με

τις αναπτυγμένες χώρες να αναλαμβάνουν απόλυτους στόχους μείωσης των εκπομπών στο σύνολο της οικονομίας[68] και να παρέχουν οικονομικούς πόρους προς ενίσχυση των αναπτυσσόμενων Κρατών[69] αντιλαμβανόμενες ότι διαθέτουν το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης. Το Άρθρο 3 εξειδικεύει το νόημα των «διαφορετικών εθνικών συνθηκών» αναφέροντας ρητά ότι τα κράτη θα προβούν σε εθνικά καθορισμένες συνεισφορές («intended nationally determined contributions» - (INDCs) για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Έτσι, δεν καθορίζει η ίδια η Συμφωνία το τι θα κάνει το κάθε κράτος ξεχωριστά, αλλά εναπόκειται στα ίδια να αποφασίσουν το πώς και το πόσο μπορούν να συνεισφέρουν στην υλοποίηση των στόχων της Συμφωνίας. Η Συμφωνία των Παρισίων, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, εισάγει έναν εποπτικό μηχανισμό του βαθμού και της υλοποίησης των αυτοδεσμεύσεων των Συμβαλλομένων Μερών, ο οποίος όμως δεν συνοδεύεται από κυρώσεις σε περίπτωση μη υλοποίησης των σχετικών δράσεων.

2.3.1. Το Καθεστώς του Μετριασμού της Κλιματικής Αλλαγής

Οι εθνικές δεσμεύσεις σχετικά με το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής (“mitigation”) αποτέλεσαν τον πυρήνα των διεθνών διαπραγματεύσεων για τη κλιματική αλλαγή ήδη από το Πρωτόκολλο του Κιότο μέχρι και τη Συμφωνία των Παρισίων. Η Συμφωνία, όμως, εμπλούτισε το καθεστώς του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής με την εισαγωγή δύο νέων σημαντικών χαρακτηριστικών, την ευρύτερη συμμετοχή παραγόντων που μπορούν να συμβάλλουν στον μετριασμό και τις διατάξεις για τη ενίσχυση των φιλοδοξιών μετριασμού στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή. Ως εκ τούτου, το καθεστώς πλέον ενσωματώνει ένα πολύπλοκο σύστημα που στηρίζεται στην μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, στην συμπερίληψη των δασών και των λοιπών οικοσυστημάτων ως «λεκανών απορρόφησης» του CO² και την εθελοντική συνεργασία, τα οποία θα αναλυθούν εν συνεχεία σε υποενότητες.

- Μείωση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου

Πυρήνας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όπως αποτυπώνεται στο Άρθρο 4 της Συμφωνίας των Παρισίων, είναι η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου,[70] ιδίως του CO², που εντάσσεται στο καθεστώς του μετριασμού. Οι προσπάθειες μετριασμού της κλιματικής αλλαγής μέσω του περιορισμού των εκπομπών συνδέονται με το στόχο της παγκόσμιας θερμοκρασίας, όπως αποδίδεται στο Άρθρο 2, στο οποίο οι κυβερνήσεις συμφώνησαν να λάβουν όλα εκείνα τα κατάλληλα μέτρα τα οποία θα επιτρέψουν την αύξηση του μέσου όρου της παγκόσμιας θερμοκρασίας σε επίπεδα πολύ μικρότερα των 2°C σε σύγκριση με τα επίπεδα της θερμοκρασίας στην προ-βιομηχανική εποχή. (Άρθρο 2 παρά. 1 α.) Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αν αυτό το κατώφλι των 2°C ξεπεραστεί, τότε οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής τόσο στον άνθρωπο, όσο και στη φύση θα είναι

ιδιαίτερα επικίνδυνες. Αλλά και πάλι, η αύξηση έστω και μέχρι τους **2°C** της θερμοκρασίας δεν θα είναι άνευ επιπτώσεων. Μάλιστα, για πολλά από τα κράτη τα οποία έχουν εκτεταμένα παράκτια ζώνη, όπως η Ελλάδα, υπάρχει ο κίνδυνος απώλειας σημαντικού ποσοστού του εδάφους τους, καθώς με την άνοδο της στάθμης των υδάτων, αυτά θα διαβρωθούν ή και θα βυθιστούν. Πάντως, ακόμα και για να επιτευχθεί μια αύξηση της θερμοκρασίας έως το πολύ το ανώτατο όριο των **2°C**, χρειάζονται πάρα πολλές «δεσμεύσεις» από την πλευρά των Κρατών. Το ζήτημα χωλαίνει στην εφαρμογή τους στην πράξη από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, καθώς αφενός οι αυτοδεσμεύσεις των Κρατών δεν επαρκούν για να ανατρέψουν σε ικανοποιητικό βαθμό την αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη, αφετέρου ακόμα και οι υπάρχουσες δεσμεύσεις μέχρι στιγμής δεν φαίνεται να υλοποιούνται με τον ρυθμό που θα έπρεπε. Για αυτούς τους λόγους, θα έπρεπε η Συμφωνία των Παρισίων να αναθεωρηθεί ως προς τους στόχους και τα μέσα επίτευξης των στόχων αυτών και να επιβληθεί ένας εντονότερος ρυθμός στα Κράτη για τις προσπάθειές τους ως προς την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της Συμφωνίας των Παρισίων, τα Συμβαλλόμενα Μέρη οφείλουν να καταθέτουν ανά πενταετία τα Εθνικά τους Σχέδια Δράσης για το Κλίμα [71] («**National Climate Action Plans**»), τα οποία εμπεριέχουν τις **εθελοντικές αυτό-δεσμεύσεις των κρατών ή άλλως τις «Προβλεπόμενες Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές»** («**Intended Nationally Determined Contributions**» - (**INDCs**), [72] για χάραξη εθνικών πολιτικών και ανάληψη δράσεων, οι οποίες θα αξιολογούνται ως προς την αποτελεσματικότητά τους βάσει του λεγόμενου «παγκόσμιου απολογισμού» («**global stocktake**»). [73] Για την επίτευξη των σχεδίων εισάγονται διατάξεις περί διαφάνειας και λογοδοσίας, [74] ενώ τα Εθνικά Σχέδια Δράσης θα πρέπει να υποβάλλονται για κάθε κύκλο τουλάχιστον 9 έως 12 μήνες νωρίτερα από τη σχετική σύνοδο, [75] ώστε να υπάρχει πρόσφορο χρονικό διάστημα για την κατάρτιση κατευθυντήριων γραμμών. Οι διατάξεις περί διαφάνειας είναι ουσιώδεις για την παρακολούθηση της επίτευξης των εθνικών σχεδίων δράσης, διότι, βάσει του Άρθρου 13 παράγραφος 7, απαιτείται η παροχή πληροφοριών που να επιτρέπουν την παρακολούθηση της προόδου με γνώμονα την υλοποίηση των «δεσμεύσεων» ή «συνεισφορών». Όμως, αν συνυπολογίσουμε τις «συνεισφορές» και τις δράσεις που για τις οποίες έχουν δεσμευτεί τα Κράτη ότι θα προβούν από μόνα τους, φαίνεται ότι θα έχουμε μια μέση αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας γύρω στο **2,7°C**. [76] Αυτό σημαίνει ότι τα μέτρα που ευαγγελίζονται τα Κράτη ότι θα πάρουν, ώστε να εφαρμόσουν τη Συμφωνία των Παρισίων, δεν επαρκούν και θα έπρεπε να λάβουν όσο το δυνατό γρηγορότερα ακόμα πιο αποφασιστικά μέτρα. Για αυτό το λόγο και η Συμφωνία στη συνέχεια προβλέπει ότι τα Κράτη θα υποβάλλουν τα σχέδια δράσης τους ανά πενταετία, έτσι ώστε αυτά να μην παραμένουν στατικά, αλλά να μπορούν να προσαρμόζονται κάθε φορά στα νέα επιστημονικά δεδομένα, όπως αναδεικνύει το κάτωθι σχεδιάγραμμα (η πενταετία ονομάζεται «κύκλος φιλοδοξίας» - («**ambitious cycle**»)).

Σχεδιάγραμμα Νο 1: Ο Μηχανισμός της Συμφωνίας των Παρισίων

Πηγή:

<https://www.wri.org/blog/2017/05/insider-designing-global-stocktake-under-paris-agreement-catalyst-climate-action>

Στο πνεύμα της ανανέωσης των Εθνικών Σχεδίων Δράσης και της εναρμόνισης με τον παγκόσμιο απολογισμό, η ενημέρωση των σχεδίων πρέπει να αντιπροσωπεύει μια πρόοδο πέρα από την τρέχουσα εθνικά καθορισμένη συνεισφορά του μέρους, δυνάμει του Άρθρου 4(3) και να λαμβάνει υπόψη τα αποτελέσματα του παγκόσμιου απολογισμού. Ως εκ τούτου, αν και η κατάρτιση των εν λόγω Σχεδίων και των μέτρων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια των Κρατών, υπάρχει ρητή υποχρέωση τα εγχώρια μέτρα μετριασμού να αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων των εν λόγω συνεισφορών.^[77] Η υποχρέωση αυτή δρα συνδυαστικά με την δέσμευση των Κρατών να λογοδοτούν για τις ενέργειες και τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν από τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές τους, όπως ορίζεται στο Άρθρο 4(13). Κεντρικό, λοιπόν, σημείο της Συμφωνίας των Παρισίων στον πυλώνα του μετριασμού είναι η υποχρεωτική προετοιμασία, κοινοποίηση και διατήρηση των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών μετριασμού σε συνδυασμό με την υποχρεωτική επιδίωξη εθνικών μέτρων.

Εν συνεχεία, στο Άρθρο 4 το καθεστώς του μετριασμού εστιάζει στην ανάγκη επίτευξης της «παγκόσμιας κορύφωσης» των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου («global peaking»)^[78] όσο το δυνατό ταχύτερα («on the need for **global emissions to peak as soon as possible**»), έτσι ώστε από εδώ και πέρα τα Κράτη να αρχίσουν να τις μειώνουν υπό το πρίσμα των διαφορετικών εθνικών συνθηκών. Η υποχρέωση των κρατών να προβούν, από εκείνο το χρονικό σημείο της «κορύφωσης» και μετά, σε ταχείες μειώσεις των εκπομπών τους («rapid reductions») θα πρέπει, κατ' αρχάς να αρχίσει να υλοποιείται εντός του δεύτερου μισού του 21^{ου} αιώνα, καθώς επίσης, να

συνδυάζεται με την κατάλληλη διαθέσιμη επιστήμη^[79] («best available science») και τον ηγεμονικό ρόλο που καλούνται να αναλάβουν οι αναπτυγμένες χώρες, βάσει του Άρθρου 4(4). Ειδικότερη αναφορά εμπεριέχεται στο Άρθρο 4 για τις αναπτυσσόμενες χώρες,^[80] για τις οποίες αναγνωρίζεται κάποιο ακόμα χρονικό περιθώριο έτσι ώστε να μπορούν να αυξάνουν για κάποιο ακόμα χρονικό διάστημα τις εκπομπές τους, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή των κοινών, αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών. Η δική τους υποχρέωση μείωσης θα αρχίσει σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο (Άρθρο 3 και 4, 7, 9, 10, 11 και 13), ενώ ενθαρρύνονται να κινηθούν προς την κατεύθυνση της μείωσης των εκπομπών στο σύνολο της οικονομίας. Προς την υλοποίηση αυτής της δέσμευσης, θα πρέπει να παρέχεται στήριξη σε αυτές τις χώρες^[81] στους τομείς της χρηματοδότησης, της τεχνολογίας και της ανάπτυξης ικανοτήτων,^[82] διότι διαμέσου αυτών θα επιτρέπεται υψηλότερη φιλοδοξία στις δράσεις τους, ώστε να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ των εκπομπών και της απορρόφησης τους.

Η ευελιξία του συστήματος μετριασμού, πέρα από την γενική κατηγορία των αναπτυσσόμενων κρατών, εστιάζει ειδικότερα στο Άρθρο 4 παράγραφος 6, στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και τα μικρά νησιωτικά αναπτυσσόμενα κράτη. Οι δυο αυτές κατηγορίες κρατών μπορούν να προετοιμάσουν και να κοινοποιήσουν στρατηγικές, σχέδια και δράσεις για ανάπτυξη με χαμηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες τους. Παρά την εστίαση σε αυτές τις περιοχές, παρουσιάζεται έλλειψη αντίστοιχης ενεργητικής προστασίας τους, καθώς η Συμφωνία δεν προστατεύει τα Κράτη, των οποίων η ίδια η ύπαρξη ή οι παράκτιες ζώνες τους απειλούνται με εξαφάνιση από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας λόγω της κλιματικής αλλαγής. Προς την διευθέτηση του ζητήματος αυτού, όπως προαναφέραμε, η Συμφωνία πρέπει να αναθεωρηθεί πάραυτα επί το αυστηρότερο και να θέσει ως ανώτερο όριο αύξησης του μέσου όρου της παγκόσμιας θερμοκρασίας το 1,5°C.

Επόμενο σημαντικό στοιχείο που εισάγεται στην παράγραφο 7 του Άρθρου 4 είναι τα «αμοιβαία οφέλη» («co-benefits») που προκύπτουν σε περισσότερα από ένα από τα Συμβαλλόμενα Κράτη τόσο από τις δράσεις μετριασμού, όσο και προσαρμογής και οικονομικής διαφοροποίησης, δεδομένου ότι το ζητούμενο είναι οι μειώσεις των εκπομπών ανεξαρτήτως αν προέκυψαν από μια ενέργεια με στόχο το μετριασμό, την προσαρμογή ή την αντιμετώπιση. Οι υπόλοιπες παράγραφοι του Άρθρου 4 αφιερώνονται στην υποχρέωση παροχής πληροφοριών με σαφήνεια, διαφάνεια και κατανόηση, στον καθορισμό των χρονικών πλαισίων υποβολής των Εθνικών Σχεδίων Δράσης και κατοχύρωσής τους σε δημόσιο μητρώο, στην υποχρέωση λογοδοσίας, στην σύμπραξη με οργανισμούς περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης, στις επιπτώσεις από τα μέτρα αντιμετώπισης και στην προσπάθεια διαμόρφωσης μακροπρόθεσμων στρατηγικών ανάπτυξης χαμηλών εκπομπών.

Συνεπώς, η Συμφωνία των Παρισίων θέτει τις νομικές υποχρεώσεις κατάρτισης και

υποβολής των Εθνικών Σχεδίων Δράσης για τη Κλιματική από τα Συμβαλλόμενα Κράτη και εισάγει μια παράλληλη υποχρέωση των Κρατών επιδίωξης εθνικών μέτρων για την επίτευξη των στόχων της Συμφωνίας. Η υποχρέωση υποβολής των σχεδίων ενισχύεται από το σύστημα αναθεώρησης και παρακολούθησης της προόδου υλοποίησής τους, κατά το οποίο τα σχέδια εξετάζονται και συμπεριλαμβάνονται στον παγκόσμιο απολογισμό. Όμως, ο καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής είναι η ίδια η θέληση των Κρατών, τα οποία καλούνται να αυτοδεσμευτούν ενόψει της απουσίας σαφών δεσμεύσεων μείωσης των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου από τη Συμφωνία. Η εφαρμογή, λοιπόν, της Συμφωνίας εξαρτάται από την εφαρμογή των εθνικών σχεδίων δράσης και την εξελιξιμότητα που θα επιδείξουν με τη πάροδο του χρόνου αυτά ενσωματώνοντας διαρκώς υψηλότερες φιλοδοξίες.

2.4.2. Τα Δάση και τα Λοιπά Οικοσυστήματα ως Μέσα Μετριασμού της Κλιματικής Αλλαγής

Για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, πέρα από τις πολιτικές μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, ρόλο στον μετριασμό διαδραματίζουν τα δάση και τα λοιπά οικοσυστήματα ως «λεκάνες απορρόφησης» («sinks») του CO². Η συμπερίληψη των δασών στη Συμφωνία των Παρισίων βασίστηκε στο γεγονός ότι ο ρυθμός συσσώρευσης του CO² στην ατμόσφαιρα μπορεί να μειωθεί μέσω της ιδιότητας των δασών και των οικοσυστημάτων να αποθηκεύουν - στα πράσινα μέρη τους - άνθρακα. Ειδικότερα, στην παράγραφο 54 της Απόφασης 1/CP.21 αναγνωρίζεται τόσο η ανάγκη παροχής θετικών κινήτρων για δραστηριότητες μείωσης των εκπομπών από την υποβάθμιση των δασών, όσο και η σημασία και ο ρόλος της διατήρησης και της βιώσιμης διαχείρισης των δασών ως αποθετήρων των εκπομπών.^[83] Συγκεκριμένα, το Άρθρο 5 της Συμφωνίας αφιερώνεται στα δάση με στόχο την ενσωμάτωση του ήδη σχετικού υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου εντός της νέας Συμφωνίας. Η παράγραφος 1 του Άρθρου αναφέρεται στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή και την ανάγκη βιώσιμης διαχείρισης, διατήρησης και βελτίωσης των «καταβοθρών» ή «λεκανών απορροής» και των «ταμιευτήρων» («reservoirs») των αερίων του θερμοκηπίου («action to conserve and enhance sinks and reservoirs of greenhouse gases»), συμπεριλαμβανομένων των δασών. Η παράγραφος 2 ενδυναμώνει και συμπληρώνει την αναφορά στα δάση, ενθαρρύνοντας τα συμβαλλόμενα μέρη να εφαρμόσουν το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο μέσω θετικών κινήτρων για δραστηριότητες που σχετίζονται με τη μείωση των εκπομπών από την αποψίλωση και την υποβάθμιση των δασών. Τα κίνητρα αυτά σε συνδυασμό με την ανάγκη βιώσιμης διαχείρισης των δασών και ενίσχυσης των αποθεμάτων άνθρακα στις αναπτυσσόμενες χώρες εντάσσονται στο πλαίσιο του «Προγράμματος Μείωσης των Εκπομπών από την Αποδάσωση και την Υποβάθμιση των Δασών»^[84]

(«Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation» - (REDD+). Το REDD+ αναπτύχθηκε εντός της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και παρέχει κίνητρα στις αναπτυσσόμενες χώρες να προβούν στη διατήρηση των δασών τους, λαμβάνοντας οικονομική αποζημίωση βάσει των αποτελεσμάτων των δράσεών τους, τα οποία υπολογίζονται μέσω της ποσοτικοποίησης των τόνων του CO² που δεν απελευθερώνονται στην ατμόσφαιρα μέσω της αποδάσωσης ή της δασικής υποβάθμισης και που μπορούν να πωληθούν ως μονάδες («credits») στην παγκόσμια αγορά. Ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής επιτυγχάνεται μέσω της μείωσης των εκπομπών άνθρακα από την αποδάσωση, ενώ τα οφέλη επεκτείνονται σε κρίσιμους τομείς, όπως τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων και την εξάλειψη της φτώχειας. Η Συμφωνία των Παρισίων, πέρα από την αναφορά στα δάση και το πρόγραμμα REDD+, αναγνωρίζει ακόμη εναλλακτικές προσεγγίσεις, όπως τις από κοινού προσεγγίσεις μετριασμού και προσαρμογής για την ολοκληρωμένη και βιώσιμη διαχείριση των δασών και τα οφέλη από τις μηδενικές εκπομπές άνθρακα. Βεβαίως, προκειμένου να προκύψουν απτά αποτελέσματα και οφέλη από την εφαρμογή του Προγράμματος REDD+ και τις συνεργατικές προσεγγίσεις, όπως αποδίδονται στο Άρθρο 6, είναι απαραίτητη η ενσωμάτωση των δραστηριοτήτων αυτών εντός των Εθνικών Σχεδίων Δράσης.[\[85\]](#) Πέρα από την ανάγκη αυτή, και μόνο η συμπερίληψη των δασών στην Συμφωνία απηχεί ένα ισχυρό πολιτικό μήνυμα για τη σημασία των οικοσυστημάτων και την αξία της εφαρμογής των υφιστάμενων μέτρων μετριασμού της κλιματικής αλλαγής στον τομέα των δασών[\[86\]](#).

Ήδη στην ΕΕ λαμβάνονται νομοθετικά βήματα για την υλοποίηση αυτού του στόχου. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην αναθεωρημένη Απόφαση για το «Effort Sharing Decision» - (ESD)[\[87\]](#) συμπεριλαμβάνει για πρώτη φορά - πέρα από τα κτήρια, τις μεταφορές, τη γεωργία και τα απόβλητα - και το Πρόγραμμα Χρήσεων Γης, Αλλαγής Χρήσεων Γης και Δασοκομίας[\[88\]](#) (“Land Use, Land-Use Change and Forestry”- «LULUCF») ως χωριστή πρόταση Κανονισμού. Στο LULUCF θα υπάρχει ο στόχος να μην υπάρχει αύξηση των έμμεσων εκπομπών. Σε περίπτωση μάλιστα κατά την οποία υπάρχει μείωση των έμμεσων εκπομπών που προκύπτουν από το LULUCF (π.χ. λόγω αύξησης της δασοκάλυψης), τότε ένα ποσοστό της μείωσης αυτής, εκπεφρασμένο σε αριθμό δικαιωμάτων, μπορεί να συμπεριληφθεί στον υπολογισμό των στόχων που δεν καλύπτονται από το Σχήμα Εμπορίας Εκπομπών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ο ανώτατος αριθμός δικαιωμάτων που μπορεί να μεταφερθεί από το LULUCF, σε περίπτωση ύπαρξης πλεονάσματος, στους υπόλοιπους τομείς εκτός του Σχήματος Εμπορίας Εκπομπών θα καθοριστεί για κάθε Κράτος-Μέλος πάλι με βάση το ΑΕΠ του τελευταίου.

Σημειωτέον ότι η Συμφωνία των Παρισίων, πέρα από τα δάση, δεν περιλαμβάνει καμία άμεση αναφορά στη γεωργία, παρά μόνο αναφέρει ότι η προσαρμογή και η ανάπτυξη μιας οικονομίας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα πρέπει να διεξάγονται «κατά τρόπο που δεν απειλεί την παραγωγή τροφίμων»,[\[89\]](#) ενώ βάσει του προοιμίου

«βασική προτεραιότητα είναι η διαφύλαξη της επισιτιστικής ασφάλειας». Συνεπώς, το κείμενο δεν παρέχει πλαίσιο αντιμετώπισης των εκπομπών από την γεωργία ειδικότερα ή από τις διαδικασίες παραγωγή τροφίμων γενικότερα.

Συμπερασματικά, το Άρθρο 5 της Συμφωνίας των Παρισίων, αν εφαρμοστεί ολοκληρωμένα, θα αντιμετωπίσει μια σημαντική πηγή εκπομπών άνθρακα, ενώ παράλληλα θα διασφαλίσει τη βιώσιμη ανάπτυξη και διαχείριση των δασών μέσα από δραστηριότητες και πολιτικές χρήσης γης που θα προσβλέπουν τόσο στον μετριασμό όσο και στην προσαρμογή.

2.4.3. Η Εθελοντική Συνεργασία ως Πολιτική Μετριασμού

Το Άρθρο 6 της Συμφωνίας των Παρισίων θεωρείται ένα από τα πιο αξιοσημείωτα και σημαντικά αποτελέσματα της πολιτικής του συμβιβασμού («compromise»), το οποίο ολοκληρώθηκε μόλις λίγες ώρες πριν από την τελική έγκριση του κειμένου. Η έγκριση του Άρθρου απαιτούσε να ληφθούν υπόψη πολλοί παράγοντες, όπως: α) η σημασία του σε σχέση με τη περιβαλλοντική ακεραιότητα, β) οι πολλαπλές συσχετίσεις με άλλα σημαντικά μέρη της Συμφωνίας, γ) την ανάγκη εύρεσης ισορροπίας μεταξύ της ιδέας του «εμπορεύσιμου» μετριασμού και των προσεγγίσεων εκτός αγοράς και δ) την ιδεολογική αντιπαράθεση σε μια άμεση ή ρητή ένταξη των αγορών εντός του τελικού κειμένου της Συμφωνίας.^[90] Η συμπερίληψη του Άρθρου 6 προσέφερε μια ενδιάμεση λύση στο δίπολο μεταξύ των υποστηρικτών και των επικριτών της ενσωμάτωσης παραγόντων της αγοράς στην δράση για το κλίμα, η οποία μπορεί να συμβάλει στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Στο τελικό αποτέλεσμα δεν υπάρχει ρητή αναφορά στις αγορές, αλλά επιτρέπονται μέθοδοι που βασίζονται στην αγορά μέσω διαφόρων τρόπων οι οποίοι βρίσκουν την έκφρασή τους στο Άρθρο 6. Πυρήνας του Άρθρου αυτού είναι η «εθελοντική συνεργασία των συμβαλλομένων μερών κατά την εφαρμογή των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών τους, ώστε να μπορούν να επιδείξουν μεγαλύτερη φιλοδοξία στις δράσεις τους για τον μετριασμό και την προσαρμογή και να προωθήσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη περιβαλλοντική ακεραιότητα».^[91] Παρατηρείται ότι ο μηχανισμός αυτός αξιοποιεί τις εμπειρίες των ευέλικτων μηχανισμών του Πρωτοκόλλου του Κιότο, χωρίς όμως να προσδιορίζει τις συγκεκριμένες δραστηριότητες καθιστώντας το πεδίο εφαρμογής του μηχανισμού αυτού ευρύτερο, ενώ καλύπτει και τις αυξανόμενες φιλοδοξίες της προσαρμογής. Κατωτέρω παρουσιάζονται οι τρεις μορφές συνεργασίας: οι συνεργατικές προσεγγίσεις, ο πιστωτικός μηχανισμός και ο μηχανισμός βιωσίμου αναπτύξεως και οι εκτός αγοράς προσεγγίσεις.

- Συνεργατικές Προσεγγίσεις

Στο πλαίσιο αυτό τα Συμβαλλόμενα Μέρη μπορούν να μετέχουν σε διμερείς ή πολυμερείς συνεργασίες, οι οποίες περιλαμβάνουν τη χρήση Διεθνώς Μεταφερόμενων Αποτελεσμάτων Μετριασμού («Internationally Transferred Mitigation Outcomes» - (ITMO) για την επίτευξη των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών. Οι συνεργατικές αυτές προσεγγίσεις πραγματοποιούνται σε εθελοντική βάση, γεγονός που δίνει στα κράτη την διακριτική ευχέρεια διαμόρφωσης της εθνικής πολιτικής τους πάντοτε, όμως, εντός του πεδίου της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τη Κλιματική Αλλαγή, ώστε να διασφαλιστεί η συνοχή των εφαρμοζόμενων πρακτικών και η ακεραιότητα των αποτελεσμάτων μετριασμού. Οι εθελοντικές εταιρικές σχέσεις μπορούν να υποστηρίξουν τις προσπάθειες μετριασμού ενός μέρους μέσω της μεταφοράς των αποτελεσμάτων μετριασμού από άλλο συμβαλλόμενο μέρος, προκειμένου να εκπληρώσει την εθνική του συνεισφορά, πάντοτε όμως με την εξουσιοδότηση των Κρατών που μετέχουν στη μεταφορά. Τέτοιες μεταφορές δύναται να λάβουν τη μορφή είτε μιας επίσημης εμπορίας εκπομπών μέσω της έκδοσης και της μεταβίβασης μονάδων άνθρακα είτε ενός πιστωτικού προγράμματος για μειώσεις ή/και αποφυγή των εκπομπών που στη συνέχεια μεταφέρονται μεταξύ των χωρών, ενώ οι βασικές αρχές που καθοδηγούν αυτές τις προσεγγίσεις είναι η περιβαλλοντική ακεραιότητα, η διαφάνεια και η ισχυρή λογιστική πρακτική που απαγορεύει τη διπλή καταμέτρηση^[92] και αξιολογεί τη πρόοδο προς την επίτευξη των στόχων μετριασμού. Ως παραλείψεις του Άρθρου 6(2) θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την απουσία προσδιορισμού του τρόπου μέτρησης των αποτελεσμάτων μετριασμού και ο περιορισμός των μέσων για την επίτευξη των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών εντός του πεδίου εφαρμογής των διεθνώς μεταφερόμενων αποτελεσμάτων μετριασμού.

- Ένας Νέος Πιστωτικός Μηχανισμός και Μηχανισμός Βιωσίμου Αναπτύξεως

Η Συμφωνία των Παρισίων θεσπίζει ένα νέο μηχανισμό με διπλή κεντρική στόχευση: ο Μηχανισμός αυτός, ο οποίος από τη μια πλευρά στοχεύει να «συμβάλει στον μετριασμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου» και από την άλλη πλευρά στην υποστήριξη έργων και δράσεων της βιώσιμης ανάπτυξης,^[93] αντιπροσωπεύει την εξέλιξη των μηχανισμών πίστωσης στο πλαίσιο της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή, παρά το γεγονός ότι ο όρος «πίστωση» δεν αναφέρεται στις διατάξεις.^[94] Ο μηχανισμός αυτός διέπει, εν γένει, την εθελοντική συνεργασία και ειδικότερα την ανταλλαγή των αποτελεσμάτων μετριασμού υπό την εποπτεία των Συμβαλλομένων Μερών. Ο Μηχανισμός επιτρέπει στους ιδιωτικούς και τους δημόσιους φορείς να παρέχουν στήριξη στις πολιτικές και τα έργα μετριασμού. Τα προγράμματα που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του νέου αυτού μηχανισμού μπορούν να εκδώσουν διαπραγματεύσιμες μονάδες άνθρακα, κάτι που θυμίζει τον Μηχανισμό Καθαρής Ενέργειας («Clean Development Mechanism» - (CDM),^[95] όμως περιέχονται επιπλέον δεσμεύσεις για την «επίτευξη συνολικού μετριασμού των παγκόσμιων εκπομπών»,^[96] οι οποίες θα παρέχουν ένα θετικό αποτέλεσμα μετριασμού. Ο Μηχανισμός εγγυάται τη ποιότητα της μείωσης των εκπομπών και μπορεί να

χρησιμοποιηθεί από όλες τις χώρες για να επιτύχουν τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές τους και να ενισχύσουν τη βιώσιμη ανάπτυξή τους. Προσβλέπει, ακόμη, ένα «μερίδιο των εσόδων»^[97] να καλύπτει τόσο τις διοικητικές δαπάνες, όσο και τις ανάγκες προσαρμογής για τα αναπτυσσόμενα και πιο ευάλωτα στη κλιματική αλλαγή Κράτη. Οι μειώσεις των εκπομπών, όπως και στις συνεργατικές προσεγγίσεις, πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο μια φορά στο πλαίσιο των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών είτε από το μέρος υποδοχής είτε από άλλο συμβαλλόμενο μέρος προς αποφυγή της διπλής καταμέτρησης.^[98] Ο Μηχανισμός παρέχει μια καθολική προσέγγιση για τη πίστωση, η οποία βρίσκεται υπό την καθοδήγηση των Συμβαλλομένων Μερών, τα οποία έχουν αναλάβει το καθήκον τυποποίησης όλων των πτυχών, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών έγκρισης, των τεχνικών πτυχών για την ποιότητα και την ποσότητα που μεταφέρεται και την αποφυγή της διπλής καταγραφής. Το γεγονός αυτό του προσδίδει την απαιτούμενη διεθνή νομιμότητα και εναποθέτει στα Μέρη το βάρος της κατάλληλης εφαρμογής του Μηχανισμού.

Περαιτέρω, η Απόφαση 1/CP.21 αναθέτει στο Επικουρικό Όργανο για Επιστημονικές και Τεχνολογικές Συμβουλές (Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice- «SBSTA») την ανάπτυξη των κανόνων, του τρόπου και των διαδικασιών για τον Μηχανισμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης,^[99] οι οποίες θα πρέπει να στηρίζονται στην εμπειρία και τα συμπεράσματα από τους υπάρχοντες μηχανισμούς της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή και του Πρωτοκόλλου του Κιότο.

- Πλαίσιο για τις Εκτός Αγοράς Προσεγγίσεις

Το πλαίσιο για τις εκτός αγοράς προσεγγίσεις ενσωματώνει τις «ολοκληρωμένες, ολιστικές και ισορροπημένες μη εμπορικές προσεγγίσεις» - («integrated, holistic and balanced non-market approaches»),^[100] οι οποίες συμβάλλουν στην επίτευξη των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών και των αναγκών προώθησης και συντονισμού στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης και της εξάλειψης της φτώχειας. Στόχος είναι αυτές οι προσεγγίσεις «να ενισχύσουν τη συμμετοχή του δημόσιου και του ιδιωτικού φορέα στην εφαρμογή των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών»^[101] και να αναζητήσουν «ευκαιρίες συντονισμού όλων των μέσων και των σχετικών θεσμικών μηχανισμών».^[102] Με βάση την Γραμματεία της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή, οι μη εμπορικές προσεγγίσεις χαρακτηρίζονται ως «οποιοσδήποτε ενέργειες που οδηγούν σε οικονομικά αποδοτικό μετριασμό χωρίς να βασίζονται σε μηχανισμούς της αγοράς»^[103] και ενσωματώνουν ένα ευρύ πεδίο δράσης το οποίο εκτείνεται από τα φορολογικά μέσα μέχρι και τις εθελοντικές συμφωνίες για τη λήψη μέτρων μετριασμού. Παρά το γεγονός ότι το φάσμα των πιθανών μέσων πολιτικής είναι διευρυμένο, οι στόχοι, όπως αποτυπώνονται στο Άρθρο 6(8), υποδεικνύουν την εστίαση στην αύξηση της συμμετοχής και του συντονισμού στη δράση για το κλίμα. Η κατεύθυνση αυτή εμπεριέχει, μεταξύ άλλων, την υποστήριξη του μετριασμού, τη προσαρμογή, τη χρηματοδότηση, τη μεταφορά τεχνολογίας και την ανάπτυξη

ικανοτήτων, ενώ το Άρθρο ολοκληρώνεται με την έκκληση για τη θέσπιση ενός πλαισίου βιώσιμης ανάπτυξης εκτός της αγοράς. Παρά την ερμηνεία αυτή, το πλαίσιο για τις εκτός αγοράς προσεγγίσεις μένει να διευκρινιστεί περαιτέρω, ενώ ο προσδιορισμός του θα βασιστεί στις διάφορες διεθνείς πρωτοβουλίες που θα αναληφθούν.

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των μηχανισμών, παρατηρείται ότι τα Άρθρα 6(2) - 6(3) και τα Άρθρα 6(4) - 6(7) παρουσιάζουν διαφορετικά μοντέλα διακυβέρνησης και συμμετοχής των Συμβαλλομένων Μερών, μολαταύτα είναι συμπληρωματικά και έχουν σημαντικό αντίκτυπο στα διεθνώς μεταφερόμενα αποτελέσματα μετριασμού. Το Άρθρο 6, ουσιαστικά, προβλέπει όλα τα είδη συνεργασίας για την ενίσχυση των φιλοδοξιών και την πρόοδο στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής. Κύριο πόρισμα είναι ότι η εφαρμογή όλων αυτών των μηχανισμών θα βασιστεί στο βαθμό ανταπόκρισης, θέλησης και δέσμευσης των Συμβαλλομένων Μερών, ενώ ήδη σε διάφορες εθνικά καθορισμένες συνεισφορές προβλέπονται οι μελλοντικές χρήσεις των μηχανισμών, κυρίως από τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες προσφέρονται ως δυνητικές χώρες υποδοχής, [\[104\]](#) χωρίς πλέον να αποκλείεται και ο ρόλος τους ως χωρών δημιουργίας των σχετικών έργων και δράσεων.

2.5. Το Καθεστώς της Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή

Ένας από τους λόγους για τους οποίους η Συμφωνία των Παρισίων απέκτησε τη στήριξη των αναπτυσσόμενων χωρών ήταν η αναγνώριση της θέσης της προσαρμογής («adaptation») στην κλιματική αλλαγή, ύστερα από δύο δεκαετίες διεκδικήσεων, [\[105\]](#) κατόπιν της συνειδητοποίησης ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ της φιλοδοξίας του μετριασμού και της ανάγκης προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. [\[106\]](#) Το καθεστώς της προσαρμογής αποτυπώνεται κυρίως στα Άρθρα 7 και 8. Ιδίως το Άρθρο 8 αφορά σε μια ειδικότερη πτυχή της Συμφωνίας σχετικά με τον μηχανισμό «Απωλειών και Ζημιών» («loss and damages»), για τον οποίο θα πραγματοποιηθεί ειδική μνεία κατωτέρω. Ο Μηχανισμός αυτός επιλέχθηκε να ενταχθεί στο καθεστώς της προσαρμογής, διότι στηρίζεται στην αντιμετώπιση («response»), την ετοιμότητα («preparedness») και την προσαρμογή («adaptation»), ώστε να ενισχυθεί η ανθεκτικότητα («resilience») των ανθρωπογενών και φυσικών οικοσυστημάτων. Από τα στοιχεία αυτά το μεγαλύτερο μέρος, δηλαδή η ετοιμότητα και η ανταπόκριση, σχετίζεται με την προσαρμογή, ενώ μόνο η πρόληψη εντάσσεται στον μετριασμό, χωρίς να αποκλείεται και πάλι να ενταχθεί εν μέρει και στο κεφάλαιο της προσαρμογής.

2.5.1. Η Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

Η Συμφωνία των Παρισίων, μέσω του Άρθρου 7, αναγνωρίζει για πρώτη φορά «ένα παγκόσμιο στόχο για την ενίσχυση της προσαρμοστικής ικανότητας, την ενδυνάμωση

της ανθεκτικότητας και τη μείωση της τρωτότητας έναντι της κλιματικής αλλαγής».[107] Ο στόχος αυτός καθιερώνει ένα μακροπρόθεσμο όραμα για την προσαρμογή, η οποία κρίνεται απαραίτητη, ειδικά ενόψει της περαιτέρω αύξησης του μέσου όρου της θερμοκρασίας του πλανήτη. Με γνώμονα την υλοποίηση αυτού του οράματος, τα Κράτη καλούνται να δώσουν περισσότερη έμφαση στην εξισορρόπηση μεταξύ της χρηματοδότησης για τον μετριασμό και την προσαρμογή[108] και στον προγραμματισμό για την προσαρμογή, δεδομένου ότι «τα υψηλότερα επίπεδα μετριασμού μπορούν να μειώσουν την ανάγκη για πρόσθετες προσπάθειες προσαρμογής».[109] Στο Άρθρο 7(5) αποτυπώνονται πολλές από τις βασικές αρχές για τις δράσεις προσαρμογής, οι οποίες θα πρέπει να ακολουθούν «μια προσέγγιση ανά χώρα, ευαισθητοποιημένη ως προς τη διάσταση του φύλου, συμμετοχική και πλήρως διαφανή, που να λαμβάνει υπόψη τις ευάλωτες ομάδες, τις κοινότητες και τα οικοσυστήματα».[110] Η Συμφωνία, εν συνεχεία, περιλαμβάνει μια σειρά διατάξεων σχετικά με τις μεμονωμένες προσπάθειες που καλούνται να αναλάβουν τα κράτη όσον αφορά στην προσαρμογή, όπως: α) τον σχεδιασμό που επιτυγχάνεται μέσω της διαμόρφωσης των σχεδίων, της εκτίμησης των επιπτώσεων, της παρακολούθησης, της αξιολόγησης και της συνακόλουθης βελτίωσης,[111] β) την επικοινωνία των ενεργειών προσαρμογής μέσω της αναθεώρησης και της λήψης συνεχώς ολοένα και πιο φιλόδοξων δεσμεύσεων παράλληλα με τους κύκλους φιλοδοξίας για τον μετριασμό[112] και γ) τη συνεργασία μέσω της ανταλλαγής των πληροφοριών, της ενίσχυσης των θεσμικών μηχανισμών και της επιστημονικής γνώσης για το κλίμα και της παροχής βοήθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες,[113] όπως αποτυπώνονται στο «Πλαίσιο Προσαρμογής του Κανκούν» - (Cancun Adaptation Framework),[114] το οποίο ενσωματώνεται και ανανεώνει τη δέσμευση για την εκπόνηση των Εθνικών Σχεδίων Προσαρμογής («National Adaptation Plans» - (NAPs)).[115] Οι δράσεις προσαρμογής, δυνάμει του Άρθρου 7 παράγραφος 14, συνδέονται και αποτελούν μέρος του παγκόσμιου απολογισμού, με τον οποίο τίθενται σαφείς και λεπτομερείς κατευθυντήριες γραμμές με κυρίαρχες λειτουργίες την επανεξέταση της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της προσαρμογής με παράλληλο έλεγχο της συνολικής προόδου.[116] Ο παγκόσμιος απολογισμός εξυπηρετεί ακόμη την ενίσχυση της εφαρμογής των μέτρων προσαρμογής και την αναγνώριση των προσπαθειών προσαρμογής που καταβάλλονται από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Στο πνεύμα αυτό, οι περισσότερες Εθνικά Καθορισμένες Συνεισφορές που υποβλήθηκαν στη πορεία προς το Παρίσι από τις αναπτυσσόμενες χώρες έχουν ήδη συμπεριλάβει πληροφορίες σχετικά με τις προτεραιότητες προσαρμογής των χωρών. Περαιτέρω, εντός του καθεστώτος της προσαρμογής, οι Κυβερνήσεις συμφώνησαν να παράσχουν συνεχή και ενισχυμένη διεθνή υποστήριξη για τη προσαρμογή στις αναπτυσσόμενες χώρες[117] και ως εκ τούτου η ΕΕ και τα άλλα αναπτυγμένα κράτη θα πρέπει να συνεχίσουν να παράσχουν υποστήριξη στα αναπτυσσόμενα, ενώ μπορεί εθελοντικά να υπάρχει υποστήριξη μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων κρατών. Οι χρηματοδοτήσεις θα πρέπει να είναι αυξημένες σε σχέση με το παρελθόν και θα πρέπει να σέβονται και τις εθνικές προτεραιότητες, τις οποίες θέτουν οι ίδιες οι

χώρες. Ακόμα, θα πρέπει να δίδεται μια προτίμηση στα κράτη τα οποία είναι «ιδιαιτέρως ευάλωτα», ενώ ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην ανάπτυξη ικανοτήτων («capacity building») των αναπτυσσόμενων κρατών,[\[118\]](#) καθώς και στην ανάπτυξη και μεταφορά τεχνολογίας («technology development and transfer»)[\[119\]](#) προς αυτές τις χώρες, αλλά και την στήριξη της καινοτομίας.[\[120\]](#)

Ολοκληρώνοντας το τμήμα αυτό της προσαρμογής, η Συμφωνία περιέχει βασικά στοιχεία για την συνεχή ενίσχυση της παγκόσμιας δράσης για την προσαρμογή, βάσει των σχεδίων, των αναγκών και των προτεραιοτήτων που καθορίζονται σε εθνική βάση. Συνεπώς, εγκαθιδρύεται ένα νέο πλαίσιο με παγκόσμιο στόχο την ενίσχυση της προσαρμοστικής ικανότητας που θα επιτευχθεί μέσα από την εφαρμογή των βασικών αρχών, το μηχανισμό του παγκόσμιου απολογισμού, τις συνεργατικές σχέσεις και το ενισχυμένο πλαίσιο διαφάνειας. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι το κείμενο της Συμφωνίας επικεντρώνεται στις διαδικαστικές πτυχές του προγραμματισμού για την προσαρμογή, χωρίς να απαιτεί συγκεκριμένους τομείς δράσης ή ποσοτικοποιημένες δεσμεύσεις για τις αναπτυσσόμενες χώρες, παρά μόνο τη δέσμευση για τη χρησιμοποίηση ενός μέρους των εσόδων από τη μεταφορά της μείωσης των εκπομπών για τη χρηματοδότηση της προσαρμογής, χωρίς τον προσδιορισμό του ύψους του μεριδίου.[\[121\]](#) Η εθελοντική αυτή διάσταση των εθελοντικών συνεισφορών για τη χρηματοδότηση των δράσεων προσαρμογής αναμφισβήτητα θα επηρεάσει αρνητικά την αποτελεσματικότητα του καθεστώ.

2.5.2. Οι Απώλειες και οι Ζημίες

Στη Βαρσοβία το 2013, δημιουργήθηκε ένας μηχανισμός «απωλειών και ζημιών» για την προσαρμογή, ο ονομαζόμενος «Διεθνής Μηχανισμός της Βαρσοβίας» (International Warsaw Mechanism)[\[122\]](#) που, αν και απέκλειε την οικονομική στήριξη, αποτέλεσε το έναυσμα για ισχυρότερη εντολή και διεκδίκηση στη Συμφωνία των Παρισίων από την πλευρά των μικρών νησιωτικών κρατών. Μέσω του συμβιβασμού μεταξύ των Συμβαλλομένων Μερών, οι «Απώλειες και οι Ζημίες» («loss and damage»)[\[123\]](#) αποτέλεσαν μεν αυτόνομο άρθρο της Συμφωνίας προς ικανοποίηση των αναπτυσσομένων, χωρίς όμως να υπάρχει δυνατότητα έγερσης αξιώσεων ευθύνης και αποζημίωσης, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τις διεκδικήσεις των αναπτυγμένων Κρατών. Ως εκ τούτου, σημαντικό τμήμα είναι η αναγνώριση της αναχαίτισης («averting»), της ελαχιστοποίησης και της αντιμετώπισης των απωλειών και των ζημιών,[\[124\]](#) οι οποίες σχετίζονται με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, συμπεριλαμβανομένων των ακραίων καιρικών φαινομένων και των λεγόμενων «γεγονότων αργής έναρξης» («slow onset events»)[\[125\]](#) Επιπλέον, το Άρθρο 8(1) αναγνωρίζει τον «ρόλο της βιώσιμης ανάπτυξης στη μείωση του ρίσκου από τις απώλειες και τις ζημίες», ο οποίος συνάδει με την ευρύτερη αναπτυξιακή ατζέντα της βιώσιμης ανάπτυξης και ειδικότερα με τους Παγκόσμιους Στόχους για τη Βιωσιμότητα.[\[126\]](#) Περαιτέρω, τα Κράτη αναγνωρίζουν την ανάγκη της συνεργασίας

και της ενίσχυσης («enhance») της κατανόησης («understanding»), της δράσης και της υποστήριξης σε διαφορετικούς τομείς, [127] όπως στα συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης («early warning systems»), την προετοιμασία για τις έκτακτες περιπτώσεις («emergency preparedness») και την εξασφάλιση κινδύνου («risk insurance»), ενώ γίνεται ειδική μνεία στον Διεθνή Μηχανισμό της Βαρσοβίας για τις Ζημιές και τις Απώλειες, [128] ο οποίος λειτουργεί υπό την αιγίδα της νέας Συμφωνίας. Η τελευταία παράγραφος του Άρθρου αφιερώνεται στη συνεργασία του Διεθνούς Μηχανισμού της Βαρσοβίας με υπάρχοντες φορείς και ομάδες εμπειρογνομόνων τόσο εντός του πλαισίου της Συμφωνίας όσο και εκτός. [129]

Η ενσωμάτωση των Απωλειών και των Ζημιών στη Συμφωνία των Παρισίων σε αυτόνομο άρθρο ήταν μια συμβολική κίνηση με πολιτική χροιά, η οποία αναγνώρισε μεν την ανάγκη αναχαίτισης («averting»), ελαχιστοποίησης και αντιμετώπισης των απωλειών και των ζημιών που σχετίζονται με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, χωρίς όμως να παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση από τον Διεθνή Μηχανισμό της Βαρσοβίας, ο οποίος καλύπτει ήδη τους περισσότερους τομείς συνεργασίας που προβλέπονται στο Άρθρο 8 παράγραφος 4 της Συμφωνίας. Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι η ενίσχυση της αντιμετώπισης των απωλειών και των ζημιών αποτελεί μέρος της Συμφωνίας των Παρισίων, δεν προβλέπεται κάποια έξτρα χρηματοδότηση για αποζημιώσεις για τις εν λόγω απώλειες και ζημιές. Συνεπώς, τα Κράτη Μέλη της ΕΕ τα οποία είναι ευάλωτα, θα πρέπει να αναζητήσουν έξτρα κονδύλια τόσο για την πρόληψη, όσο και την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι οι διατάξεις του Άρθρου επικεντρώνονται ρητώς στη μείωση του κινδύνου των απωλειών και των ζημιών και όχι για την αντιμετώπιση των μη αναστρέψιμων ζημιών που σχετίζονται με τις επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή.

2.6. Μέσα Εφαρμογής

Προκειμένου να είναι εφικτή η υλοποίηση τόσο του καθεστώτος του μετριασμού όσο και της προσαρμογής, η Συμφωνία των Παρισίων εγκαθιδρύει τρία μέσα εφαρμογής (Means of Implementation and Support): πρώτον, την χρηματοδότηση, δεύτερον, την ανάπτυξη και τη μεταφορά της τεχνολογίας και τρίτον την ανάπτυξη των ικανοτήτων. Ο συνδυασμός των μέσων αυτών συνθέτει το απαιτούμενο υποστηρικτικό πλέγμα για την επιτυχία της εφαρμογής της Συμφωνίας και της κεντρικής στόχευσης του περιορισμού της υπερθέρμανσης του πλανήτη μέσω της υποστήριξης των αναπτυσσόμενων κρατών. Στο σημείο, λοιπόν, αυτό θα ακολουθήσει ανάλυση των τριών αυτών μέσων εφαρμογής.

2.6.1. Κλιματική Χρηματοδότηση

Η χρηματοδότηση αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο τριβής των κρατών, η οποία μπορούσε να διακυβευσει την υιοθέτηση της Συμφωνίας, διαρρηγνύοντας τις διαπραγματεύσεις.^[130] Ως απόρροια της δυσκολίας εύρεσης συναίνεσης, το καθεστώς της «κλιματικής χρηματοδότησης» - (Climate Finance) χαρακτηρίζεται από μια συνθετότητα, η οποία δημιουργεί μεν προκλήσεις, αλλά παρέχει και σημαντικά πλεονεκτήματα, ιδίως για τις αναπτυσσόμενες χώρες, ώστε να είναι εφικτή η αποτελεσματική εφαρμογή των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών μέσω της παρεχόμενης βοήθειας από τις ανεπτυγμένες χώρες.

Η κλιματική χρηματοδότηση δρα ως κινητήριο μηχανισμός για την αύξηση της εφαρμογής των δράσεων του μετριασμού και προσαρμογής και μετουσιώνεται στο Άρθρο 9, το οποίο αποτελεί σημαντική εξέλιξη του χρηματοδοτικού καθεστώτος σε σχέση με την Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή. Σημαντικό βήμα στο να συντελεστεί αυτή η αλλαγή ήταν η Σύνοδος των Συμβαλλομένων Μερών στο Κανκούν^[131] το 2010 κατά την διάρκεια της οποίας αναλήφθηκαν σημαντικές πρωτοβουλίες, όπως η ίδρυση του «Πράσινου Ταμείου για το Κλίμα» («Green Climate Fund» - (GCF)^[132] με στόχο την αναβάθμιση της χρηματοδότησης των κλιματικών επενδύσεων προς υποστήριξη των αναπτυσσόμενων κρατών και της Μόνιμης Επιτροπής των Οικονομικών («Standing Committee on Finance»)^[133] για τη βελτίωση της συνοχής και του συντονισμού αναφορικά με τη κλιματική χρηματοδότηση. Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στην ενίσχυση του καθεστώτος της κλιματικής χρηματοδότησης, όπως αυτό αποτυπώθηκε στη Συμφωνία των Παρισίων, και η οποία εισήγαγε κάποιες καινοτόμες διατάξεις επί του θέματος. Η καινοτομία προκύπτει μέσα από την συνδυαστική ερμηνεία του Άρθρου 9 και του Άρθρου 2.1(γ), όπου ορίζεται ότι «οι χρηματοοικονομικές ροές συνάδουν με την κατεύθυνση προς την ανάπτυξη με χαμηλές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου και την ανθεκτικότητα στις κλιματικές μεταβολές» («making finance flows consistent with a pathway towards low greenhouse gas emissions and climate-resilient development»)^[134] διευρύνοντας το πεδίο χρηματοδοτήσεων, το οποίο μέχρι πρότινος συνδεόταν αποκλειστικά με τις δημόσιες χρηματοοικονομικές ροές. Η διερεύνηση και η προσθήκη του ιδιωτικού τομέα ήταν αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης των προκλήσεων που θέτει η κλιματική αλλαγή και του συνεπακόλουθου κλιματικού κινδύνου που μεταφράζεται σε επιχειρηματικό και οδηγεί στην κινητοποίηση μεγάλου όγκου «λιμναζόντων» κεφαλαίων.^[135] Η Συμφωνία, βέβαια, αναγνωρίζει «τον σημαντικό ρόλο των δημόσιων κεφαλαίων»^[136] στη χρηματοδότηση της κλιματικής αλλαγής, τον οποίο, και από το Άρθρο 9, φαίνεται ότι θεωρεί καίριο.

Περαιτέρω, η Συμφωνία καλεί τις αναπτυσσόμενες χώρες «να εξακολουθήσουν να ηγούνται της κινητοποίησης της χρηματοδότησης για το κλίμα»,^[137] αλλά και όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη «ενθαρρύνονται να παράσχουν ή να συνεχίσουν να παρέχουν στήριξη σε οικειοθελή βάση».^[138] Η προτροπή προς όλα τα Μέρη, αν και δεν δημιουργεί κάποια δέσμευση για τις αναπτυσσόμενες χώρες, εντούτοις αναγνωρίζει

την αυξανόμενη χρηματοδοτική στήριξη που παρατηρείται μεταξύ του Νότου («South-South Financial Support»). Αναφορικά με την υποχρέωση των ανεπτυγμένων κρατών να παρέχουν οικονομικούς πόρους για να βοηθήσουν τις συμβαλλόμενες χώρες [\[139\]](#) δεν υπάρχει εντός του Άρθρου ρητή αναφορά στο στόχο της κινητοποίησης των 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Η υποχρέωση αυτή συνάγεται από την παράγραφο 53 της Απόφασης 1/CP.21, κατά την οποία ο «υφιστάμενος στόχος κινητοποίησης των 100 δισ. δολαρίων ετησίως από το 2020, θα συνεχίσει μέχρι το 2025 στο πλαίσιο των δράσεων μετριασμού και διαφάνειας κατά την εφαρμογή», ενώ ένας νέος και υψηλότερος στόχος θα τεθεί μετά από αυτήν την περίοδο λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προτεραιότητες των αναπτυσσόμενων κρατών. [\[140\]](#) Περαιτέρω, αν και αναγνωρίστηκε η ανάγκη εξισορρόπησης της χρηματοδότησης μεταξύ της προσαρμογής και του μετριασμού, [\[141\]](#) δεν εγκαθιδρύθηκε ένας ποσοτικοποιημένος χρηματοδοτικός στόχος για την προσαρμογή.

Το χρηματοδοτικό καθεστώς, πέρα από την έμφαση που δίδει στις αναπτυσσόμενες χώρες, εγκαθιδρύει ένα νέο μηχανισμό της αγοράς, ο οποίος περιλαμβάνει τη χρήση διεθνών μεταφερόμενων αποτελεσμάτων μετριασμού για την επίτευξη των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών [\[142\]](#) και αφορά το σύνολο των Συμβαλλομένων Κρατών. Η δημιουργία αυτού του μηχανισμού θα βοηθήσει τα μέρη να επιτύχουν εθνικά καθορισμένες συνεισφορές, αυξάνοντας τις φιλοδοξίες και υποστηρίζοντας τη βιώσιμη ανάπτυξη, αντιστρέφοντας τη πτώση των αγορών άνθρακα τα τελευταία χρόνια, η οποία έθεσε τα εφαρμοζόμενα σχέδια που είχαν ξεκινήσει υπό το φως των υφιστάμενων πλαισίων της αγοράς, σε κίνδυνο διακοπής και απώλειας παραγωγικής ικανότητας.

Εκτός από τις υποχρεώσεις κινητοποίησης και παροχής χρηματοδότησης για το κλίμα, η Συμφωνία των Παρισίων συμπληρωματικά θεσπίζει ένα καθεστώς πληροφόρησης, σύμφωνα με το οποίο οι ανεπτυγμένες χώρες θα πρέπει να κοινοποιούν ανά διετία τόσο τις ενδεικτικές ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες όσο και τα επίπεδα δημόσιων οικονομικών πόρων που προορίζονται να παρασχεθούν προς τις αναπτυσσόμενες χώρες. [\[143\]](#) Πρόσθετη υποχρέωση παροχής διαφανών και συνεπών πληροφοριών αναλαμβάνεται από τις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίες πρέπει να υποβάλλουν διετή έκθεση σχετικά με τα επίπεδα βοήθειας που παρέχουν στα αναπτυσσόμενα κράτη μέσω διεθνών παρεμβάσεων, [\[144\]](#) ενώ η ενθάρρυνση άλλων χωρών να παράσχουν χρηματοδότηση για το κλίμα αντανακλά τις αναδυόμενες πρακτικές από τις πλουσιότερες αναπτυσσόμενες χώρες και χώρες με οικονομίες σε μετάβαση. [\[145\]](#) Οι σχετικές πληροφορίες που παρέχονται από τις συμβαλλόμενες ανεπτυγμένες χώρες ή/και τους φορείς της συμφωνίας αναφορικά με τις προσπάθειες που σχετίζονται με τη κλιματική χρηματοδότηση θα λαμβάνονται υπόψη από τον «παγκόσμιο απολογισμό», [\[146\]](#) ώστε να είναι εφικτή η εκπλήρωση των στοχεύσεών του.

Ολοκληρώνοντας το καθεστώς της χρηματοδότησης, αναγνωρίζεται ότι παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες, καθώς απουσιάζει η χρήση υποχρεωτικής γλώσσας για την κλιμάκωση της κλιματικής χρηματοδότησης. Μόνο η Απόφαση 1/CP.21 επαναλαμβάνει ότι ο στόχος της κινητοποίησης των ετήσιων χρηματοπιστωτικών ροών Βορρά-Νότου ύψους 100 δισεκατομμυρίων δολαρίων από το 2020 και έπειτα, όπως αποφασίστηκε στην Κοπεγχάγη, εξακολουθεί να ισχύει. Επιπλέον, τα Μέρη συμφώνησαν να ορίσουν ένα νέο συλλογικό στόχο χρηματοδότησης έως το 2025, όπου υπό το φως αυτής της στόχευσης το ποσό των 100δισ. δολαρίων θεωρείται το κατώτερο όριο για τις οικονομικές συνεισφορές.

• *Η Ανάπτυξη και η Μεταφορά της Τεχνολογίας*

Το Άρθρο 10 της Συμφωνίας αναφέρεται με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο τον οποίο πρέπει και μπορεί να διαδραματίσει η τεχνολογία και η καινοτομία [\[147\]](#) στην αντιμετώπιση και την προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή, καθώς και στην εξάπλωση των τεχνολογιών που ήδη υπάρχουν. Προβλέπει δε τη λειτουργία και τη παροχή καθοδήγησης στον Μηχανισμό Τεχνολογίας («Technology Mechanism») [\[148\]](#) της Σύμβασης Πλαίσιο για τη Κλιματική Αλλαγή και για τους σκοπούς της εν λόγω Συμφωνίας. [\[149\]](#) Το πλαίσιο καθοδήγησης στοχεύει στην προώθηση και τη διευκόλυνση της ενισχυμένης δράσης για την ανάπτυξη και τη μεταφορά τεχνολογίας [\[150\]](#) και αποσκοπεί στην αξιολόγηση των αναγκών, των δυνατοτήτων και των περιορισμών. Η ανάπτυξη και η μεταφορά της τεχνολογίας χρησιμεύει, επίσης, στη βελτίωση της ανθεκτικότητας στη κλιματική αλλαγή και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. [\[151\]](#) Στο πνεύμα αυτό, οι βιώσιμες πόλεις, για παράδειγμα, εφαρμόζουν ολοκληρωμένες πολιτικές για την άμβλυση των επιπτώσεων και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας στην κλιματική αλλαγή, [\[152\]](#) οι οποίες σχετίζονται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, καθώς οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν στη διαχείριση των υδάτων, την ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων και τη χρήση βιώσιμων υλικών παρέχοντας μια μεγάλη ευκαιρία αναζωογόνησης του αστικού περιβάλλοντος των πόλεων, στο οποίο υπολογίζεται ότι μέχρι το 2050 θα διαμένει το 80% του ανθρώπινου πληθυσμού.

Περαιτέρω, εκτός από το σημαντικό ρόλο της μεταφοράς της τεχνολογίας, ζωτικής σημασίας είναι η επιτάχυνση, η ενθάρρυνση και η διευκόλυνση της καινοτομίας για μια αποτελεσματική, μακροπρόθεσμη παγκόσμια απάντηση στην κλιματική αλλαγή, αλλά και για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της βιώσιμης ανάπτυξης. [\[153\]](#) Τέτοια προσπάθεια πρέπει να ενισχύεται, κατά περίπτωση, μέσω χρηματοδοτικών μέσων, από τον χρηματοδοτικό μηχανισμό της Σύμβασης, για τη συνεργασία, την έρευνα και την ανάπτυξη, καθώς και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην τεχνολογία, ιδίως για τα πρώτα στάδια του τεχνολογικού κύκλου προς τις

αναπτυσσόμενες χώρες.[\[154\]](#) Επίσης θα πρέπει να παρέχεται υποστήριξη, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδοτικής στήριξης στις αναπτυσσόμενες χώρες για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου, με σκοπό την επίτευξη της ισορροπίας μεταξύ του μετριασμού και της προσαρμογής.[\[155\]](#) Ο παγκόσμιος απολογισμός θα λαμβάνει επίσης υπόψη τις διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τις προσπάθειες που σχετίζονται με την υποστήριξη της ανάπτυξης και της μεταφοράς της τεχνολογίας, οι οποίες θα εξακριβώσουν αν τα συμβαλλόμενα μέρη εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους.

Ολοκληρώνοντας το καθεστώς της ανάπτυξης και της μεταφοράς της τεχνολογίας, όπως αποτυπώθηκε στο Άρθρο 10, παρατηρήθηκε ότι αποτυπώνει ένα ισχυρό νομικά και δεσμευτικό τμήμα της Συμφωνίας μέσω της χρησιμοποίησης της λέξης «shall» έναντι του «should», το οποίο δεν επιβάλλει, αλλά «συστήνει» ενδεικνυόμενες συμπεριφορές. Ως εκ τούτου «τα μέρη... πρέπει να ενισχύουν τις δράσεις συνεργασίας για την ανάπτυξη και τη μεταφορά της τεχνολογίας» («shall strengthen cooperative action on technology development and transfer») βάσει του Άρθρου 10(2), ενώ δυνάμει του 10(6) «η στήριξη, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδοτικής στήριξης, πρέπει να παρέχεται στις συμβαλλόμενες αναπτυσσόμενες χώρες» («support, including financial support, shall be provided to developing country Parties»). Ο δεσμευτικός χαρακτήρας της ανάπτυξης της τεχνολογίας συνδέεται και με τον αναπτυξιακό ρόλο που διαδραματίζει για την οικονομία μιας χώρας, η οποία διαθέτει υψηλό επιστημονικό δυναμικό, καθώς επίσης και ως ευκαιρία δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Η δε ενίσχυση της καινοτομίας την οποία επιτάσσει ρητά η Συμφωνία των Παρισίων συνδέεται άμεσα με την ενίσχυση και των νεοφυών επιχειρήσεων («start ups»).

• Η Οικοδόμηση Ικανοτήτων

Η οικοδόμηση ικανοτήτων («capacity building») αποτελεί ένα από τα διαθέσιμα μέσα εφαρμογής της Συμφωνίας των Παρισίων, η οποία προσβλέπει στην ενδυνάμωση της δράσης των αναπτυσσόμενων κρατών.[\[156\]](#) Ως εκ τούτου, οι χώρες αυτές αποτελούν τους αποδέκτες της βοήθειας με ιδιαίτερη έμφαση να δίδεται στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες ή/και τρωτές έναντι των δυσμενών επιπτώσεων από τη κλιματική αλλαγή. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων μέσω της βοήθειας αυτής πρέπει να συντελείται με τέτοιο τρόπο, ώστε «να διευκολύνεται η εξέλιξη, η διάδοση και η ανάπτυξη της τεχνολογίας, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση για το κλίμα, οι σχετικές πτυχές της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της ευαισθητοποίησης του κοινού, καθώς και η διαφανής, έγκαιρη και ακριβής κοινοποίηση πληροφοριών».[\[157\]](#) Η οικοδόμηση ικανοτήτων, περαιτέρω, πρέπει να λαμβάνει χώρα με γνώμονα τις εθνικές ανάγκες και να αποτελεί μια αποτελεσματική και επαναληπτική διαδικασία, η οποία έχει συμμετοχικό και εγκάρσιο χαρακτήρα και συνεκτιμά ζητήματα φύλου.[\[158\]](#) Τα

στοιχεία αυτά επαναβεβαιώνουν τις αρχές και το πεδίο εφαρμογής του πλαισίου οικοδόμησης ικανοτήτων των αναπτυσσομένων χωρών, όπως αποδόθηκε στην Απόφαση 2/CP.7.^[159] Η τρίτη παράγραφος του Άρθρου 13, συστήνει σε όλα τα συμβαλλόμενα μέρη να προβούν σε μια συνεργατική προσπάθεια για την οικοδόμηση των ικανοτήτων. Στο πνεύμα αυτό, η Συμφωνία προβλέπει ότι οι ανεπτυγμένες χώρες πρέπει μεν να υποστηρίζουν τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι αναπτυσσόμενες χώρες δε από τη μεριά τους πρέπει να κοινοποιούν τακτικά την πρόοδο που σημειώθηκε όσον αφορά την υλοποίηση των σχεδίων, των πολιτικών, των δράσεων ή των μέτρων ανάπτυξης ικανοτήτων.^[160] Η Συμφωνία δεν προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιείται η συνεργατική προσπάθεια, καθώς αυτή εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια των κρατών και μπορεί να λάβει πληθώρα μορφών, όπως τις διμερείς, περιφερειακές ή διεθνείς προσεγγίσεις. Οι δράσεις ανάπτυξης ικανοτήτων ενισχύονται μέσω κατάλληλων θεσμικών μηχανισμών για την υποστήριξη της εφαρμογής της παρούσας συμφωνίας,^[161] συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης στρατηγικής. Ως προς τους κατάλληλους θεσμικούς μηχανισμούς, η Απόφαση 1/CP.21 εγκαθιδρύει την Επιτροπή για την Ανάπτυξη Ικανοτήτων των Παρισίων («Paris Committee on Capacity-Building») με στόχο την αντιμετώπιση των κενών και των αναγκών, τόσο των τρεχόντων όσο και των αναδυόμενων, στην υλοποίηση της ανάπτυξης των ικανοτήτων για τις αναπτυσσόμενες χώρες.^[162] Συνεπώς, η οικοδόμηση ικανότητας απευθύνεται στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες από κοινού με τις ανεπτυγμένες θα συνεργαστούν για την ανάληψη δράσεων στο πλαίσιο των εθνικών τους προτεραιοτήτων.

• Η Εξασφάλιση της Εφαρμογής της Συμφωνίας των Παρισίων

Η Συμφωνία των Παρισίων παρέχει ένα κοινό πλαίσιο εντός του οποίου καλούνται οι χώρες μεμονωμένα να καθορίσουν τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές τους, λαμβάνοντας υπόψη αφενός το γενικό στόχο της Συμφωνίας και αφετέρου τις ειδικότερες ικανότητες και ανάγκες τους. Η Συμφωνία βασίζεται στον καθεστώς του μετριασμού, της προσαρμογής και των μέσων εφαρμογής, τα οποία συνθέτουν το πλέγμα των βασικών σημείων και στοχεύσεων της. Πέρα, όμως, από αυτές τις διατάξεις καίριο ρόλο διαδραματίζει και ο τρόπος, με τον οποίο εξασφαλίζεται η εφαρμογή τους, ώστε να είναι εφικτή η στόχευση του περιορισμού της υπερθέρμανσης του πλανήτη μέσω της διατήρησης της αύξησης της μέσης θερμοκρασίας κάτω από τους 2°C σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα και της συνέχισης των προσπαθειών για τον περιορισμό της αύξησης της θερμοκρασίας σε 1,5°C. Ως εκ τούτου, η Συμφωνία των Παρισίων δίνει έμφαση στην εφαρμογή της («implementation»), η οποία διασφαλίζεται μέσω του συστήματος της διαφάνειας («transparency»), της λογοδοσίας («accountability») και της συμμόρφωσης («compliance»). Τα στοιχεία αυτά θα αναλυθούν ειδικότερα, καθώς οικοδομούν ένα σύστημα, το οποίο δεν

προσβλέπει στην επιβολή κυρώσεων, αλλά αποσκοπεί στον εντοπισμό των Συμβαλλόμενων Μερών που δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους, προκειμένου να τους παρασχεθεί η απαιτούμενη στήριξη για την υλοποίηση των διατάξεων.

• **Το Καθεστώς της Διαφάνειας και της Λογοδοσίας**

Η Συμφωνία των Παρισίων διαμορφώνει ένα ενισχυμένο πλαίσιο διαφάνειας και υποστήριξης που είναι ευέλικτο και ενσωματώνει τις διαφορετικές ικανότητες των μερών^[163] με στόχο την κατανόηση της δράσης για την κλιματική αλλαγή και την προαγωγή της αποτελεσματικής εφαρμογής. Τα μέρη, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του καθεστώτος της διαφάνειας, πρέπει να συλλέγουν και να παρέχουν τις απαιτούμενες πληροφορίες για την παρακολούθηση και την πρόοδο που σημειώνεται στην οικοδόμηση της ανθεκτικότητας στο κλίμα, την επίτευξη των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών και την μείωση των ανθρωπογενών εκπομπών τους που αποτελούν αντικείμενο των εθνικών εκθέσεων απογραφής.^[164] Όσον αφορά στην υποστήριξη, η οποία πραγματοποιείται σε συνεχή βάση, τα ανεπτυγμένα Κράτη πρέπει να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη στήριξη για τη χρηματοδότηση, τη μεταφορά της τεχνολογίας και την ανάπτυξη των ικανοτήτων που δίδεται στις συμβαλλόμενες αναπτυσσόμενες χώρες.^[165] Αντιστοίχως, τα αναπτυσσόμενα Κράτη από πλευράς τους οφείλουν να ενημερώνουν σχετικά με την υποστήριξη που χρειάζονται και λαμβάνουν,^[166] ενώ όλα τα μέρη πρέπει να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής.^[167] Όλες αυτές οι πληροφορίες, οι οποίες πρέπει να είναι συνεκτικές και να ενσωματώνουν τις εθνικές δυνατότητες λαμβάνονται υπόψη και επανεξετάζονται από τεχνικό εμπειρογνώμονα, ο οποίος προσδιορίζει τους τομείς που επιδέχονται βελτίωση, ενώ συντελείται και υποστηρικτική πολυμερής εξέταση της προόδου με τη συμμετοχή όλων των μερών.^[168] Η επανεξέταση των στοιχείων από τεχνικό εμπειρογνώμονα θεσπίζει μια διαδικασία επαλήθευσης των πληροφοριών που παρέχονται και υλοποιείται με υποστηρικτικό, μη παρεμβατικό και μη τιμωρητικό τρόπο, σεβόμενη την εθνική κυριαρχία και αποφεύγοντας την αναίτια επιβάρυνση των Μερών.^[169] Στόχος του πλαισίου διαφάνειας των δράσεων είναι, επιπλέον, η ενημέρωση του «παγκόσμιου απολογισμού», σύμφωνα με το Άρθρο 14, παρέχοντας σαφή κατανόηση των δράσεων για την κλιματική αλλαγή, συμπεριλαμβανομένων των ορθών πρακτικών, των προτεραιοτήτων, των αναγκών και των ελλείψεων προς διαπίστωση της πραγματοποιούμενης προόδου και εφαρμογής.

Η διαφάνεια βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με την υποχρέωση λογοδοσίας, όπως αυτή εκφράζεται στα Άρθρα 4(13), 6(2), 6(4) και 9(7), καθώς καθορίζει τις αποδεκτές μεθόδους για την παρακολούθηση της προόδου των εθνικά καθορισμένων

συνεισφορών μέσω της υποβολής εκθέσεων που πραγματοποιούνται εντός ενός ενισχυμένου πλαισίου διαφάνειας για τη δράση και υποστήριξη. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενο σημείο, πρέπει να υποβάλλει τακτικά εθνική έκθεση απογραφής των ανθρωπογενών εκπομπών και απορροφήσεων,^[170] ενώ η υποβολή εκθέσεων απαιτείται και στις περιπτώσεις στήριξης των αναπτυσσομένων χωρών αναφορικά με τη χρηματοδότηση, τη μεταφορά της τεχνολογίας και την ανάπτυξη των ικανοτήτων.^[171] Οι πληροφορίες αυτές υποβάλλονται σε τεχνική επανεξέταση, γεγονός που ενισχύει αμφότερες τη λογοδοσία και τη διαφάνεια. Ο απολογισμός της εφαρμογής σε τακτά χρονικά διαστήματα και στη συνέχεια η αξιολόγηση της συλλογικής προόδου προς την επίτευξη των μακροπρόθεσμων στόχων από την Διάσκεψη των Μερών («COP») υλοποιούνται εντός ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαφάνειας και λογοδοσίας.

Ολοκληρώνοντας, η διαφάνεια και η υποχρέωση λογοδοσίας καθιστούν δυνατή την προσαρμογή και την επαρκή ενίσχυση των φιλοδοξιών για τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας αξιολόγησης της μεμονωμένης προόδου των συμβαλλομένων μερών για τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές και μέσω του μηχανισμού που εξετάζει τη συνολική πρόοδο στην αποφυγή των δυσμενών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Συνεπώς, η Συμφωνία καθορίζει τις γενικές αρχές, σύμφωνα με τις οποίες ενισχύεται ο τρόπος παροχής των πληροφοριών σχετικά με την πρόοδο που έχει συντελεστεί για τον μετριάσμό, την προσαρμογή, την παροχή ή λήψη της χρηματοδότησης, την ανάπτυξη και μεταφορά της τεχνολογίας και την οικοδόμηση των δυνατοτήτων, χωρίς να καθορίζονται λεπτομερέστερα οι ειδικότερες διαδικασίες.

• **Η Ενίσχυση της Εφαρμογής και η Συμμόρφωση**

Η Συμφωνία των Παρισίων δεν περιλαμβάνει ένα Μηχανισμό επιβολής, αλλά θεσπίζει ένα Μηχανισμό για την προώθηση της συμμόρφωσης και τη διευκόλυνση της εφαρμογής. ^[172] Ο Μηχανισμός αποτελείται από μια επιτροπή εμπειρογνομόνων, η οποία έχει διευκολυντικό ρόλο και λειτουργεί με τρόπο διαφανή, μη συγκρουσιακό και μη τιμωρητικό, λαμβάνοντας υπόψη τις εθνικές δυνατότητες των μερών.^[173] Τα πορίσματα του Μηχανισμού παρουσιάζονται μέσω της ετήσιας έκθεσης που υποβάλλεται στη Διάσκεψη των Μερών, σε αντιδιαστολή με το Πρωτόκολλο του Κιότο που υπήρχαν πρόσθετες μειώσεις των εκπομπών σε μια δεύτερη περίοδο δέσμευσης και δυνατότητα απόσυρσης των προνομίων. Το γεγονός αυτό και η στροφή προς έναν εξειδικευμένο μηχανισμό αναδεικνύει την συνειδητοποίηση των Κρατών για τη σοβαρότητα του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής και τη πρόθεσή τους να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει για την επίτευξη των μακροπρόθεσμων στοχεύσεων της Συμφωνίας. Οι όροι και οι διαδικασίες σύμφωνα με

τις οποίες θα λειτουργεί η Επιτροπή της Εφαρμογής και της Συμμόρφωσης θα καθοριστούν στην επόμενη Διάσκεψη των Μερών. Ωστόσο, η συμμόρφωση στηρίζεται κυρίως σε μέτρα «μαλακού δικαίου» που συνάδει με την ευρύτερη προσέγγιση του συνδυασμού των εθελοντικών στόχων και της υποχρεωτικής διαδικασίας παρακολούθησης. Ως εκ τούτου, παραμένει εμφανής ο κίνδυνος οι εθνικά καθορισμένες συνεισφορές των κρατών να υπολείπονται σημαντικά έναντι του συνολικού στόχου της Συμφωνίας των Παρισίων. Παρόλα αυτά, η συμμόρφωση είναι μια δημιουργική διαδικασία που αποσκοπεί σε μια μελλοντική καλύτερη λειτουργία, ενώ η αρμοδιότητα της Επιτροπής της Συμφωνίας των Παρισίων αναμένεται να ακολουθήσει το πρότυπο των υπόλοιπων πολυμερών περιβαλλοντικών συμφωνιών («Multilateral Environmental Agreement» - (MEAs), δηλαδή το έργο της να περιλαμβάνει την λήψη, την εξέταση και την υποβολή συστάσεων και εκθέσεων σχετικά με την μη εφαρμογή των διατάξεων, ενώ στις περιπτώσεις που η μη συμμόρφωση είναι ιδιαίτερος εκτεταμένη και διαρκής και εγείρονται ζητήματα παραβίασης να έχει τη δυνατότητα απαίτησης επιπλέον πληροφοριών.^[174] Ολοκληρώνοντας το τμήμα της εφαρμογής της Συμφωνίας των Παρισίων, αυτή εξασφαλίζεται μέσω του συστήματος διαφάνειας, υποχρέωσης λογοδοσίας και συμμόρφωσης. Εντός του οικοδομήματος αυτού περιλαμβάνονται οι τεχνικές αξιολογήσεις των εμπειρογνομόνων, η πολυμερής διαδικασία αξιολόγησης και η Μόνιμη Επιτροπή για την Εφαρμογή και τη Συμμόρφωση. Από κοινού, τα στοιχεία αυτά υπάρχει η προσδοκία ότι θα προωθήσουν κατά το δυνατό την εφαρμογή της Συμφωνίας των Παρισίων, ενώ ο πενταετής «παγκόσμιος απολογισμός» θα αξιολογήσει τη συλλογική πρόοδο πριν από κάθε γύρο νέων δεσμεύσεων.

Συμπεράσματα

Η Συμφωνία των Παρισίων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια μετριοπαθής συμφωνία, καθώς είναι μεν η πρώτη παγκόσμια δεσμευτική συμφωνία με καθολική συμμετοχή, αλλά απέχει πολύ από το να συμβάλει καθοριστικά στην επίλυση του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής. Δεν αποτελεί μια ανατρεπτική συμφωνία που θα άλλαζε την ως σήμερα εφεκτική στάση των κρατών, αλλά μια συμβιβαστική λύση, που επιτεύχθηκε με αμοιβαίες υποχωρήσεις, μεταξύ αφενός των ηγετικών κρατών που πραγματικά θέλησαν να δώσουν μια βιώσιμη απάντηση στην μεγάλη πρόκληση της κλιματικής αλλαγής, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Συνασπισμός της Υψηλής Φιλοδοξίας, όπως αυτοί επικουρούνταν από χιλιάδες μέλη της κοινωνίας των πολιτών, και αφετέρου μιας μειοψηφίας μερικών κρατών, που είτε αμφισβητώντας την προϊούσα πορεία της κλιματικής αλλαγής, είτε αναγνωρίζοντάς την, αλλά κρίνοντας ότι τα συμφέροντά τους επιβάλλουν διαφορετικές επιλογές από εκείνη της προστασίας του πλανήτη, επέμεναν στην υιοθέτηση όχι μιας δεσμευτικής συμφωνίας, αλλά στην πραγματικότητα μιας συμφωνίας με προγραμματικού τύπου δεσμεύσεις.

Από την μια πλευρά, η Συμφωνία επέτυχε το στόχο της να δεσμεύσει την μεγάλη πλειοψηφία των Κρατών στον αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής και εμπεριέχει κάποιες σημαντικές νέες ρυθμίσεις, ιδρύοντας κυρίως νέους ή διάδοχους θεσμούς, οι οποίοι θα διαδεχθούν εκείνους που θεσπίστηκαν με το Πρωτόκολλο του Κιότο. Οι συνεργατικές προσεγγίσεις με τη χρήση των Διεθνώς Μεταφερομένων Αποτελεσμάτων Μετριασμού, ο Πιστωτικός Μηχανισμός μονάδων άνθρακος και παράλληλα ο Μηχανισμός Βιωσίμου Αναπτύξεως, οι νέες οδοί που ανοίγονται από Συμφωνία για την συμβολή του ιδιωτικού τομέα, καθώς επίσης και ο εποπτικός μηχανισμός του βαθμού της υλοποίησης των εθνικών δεσμεύσεων, ο «Παγκόσμιος Απολογισμός», είναι μερικές από τις θεσμικές ρυθμίσεις που αξίζουν προσοχής, αλλά και περαιτέρω επεξεργασίας.

Επί της ουσίας, σημαντικό στοιχείο της Συμφωνίας είναι η οπτική που αναπτύσσει για το ζήτημα των κλιματικών αλλαγών ως ζήτημα όχι αμιγώς περιβαλλοντικό και οικονομικό, αλλά ως συνδεδεμένο με σειρά άλλων ζητημάτων, όπως το επισιτιστικό, το ενεργειακό, το εργασιακό, της αντιμετώπισης της φτώχειας κ.α. και εν γένει ως ένα ζήτημα «οριζόντιο» το οποίο επηρεάζει και επηρεάζεται από σωρεία παραγόντων και τομέων, θέτοντας έτσι το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής κοντά στις πραγματικές του διαστάσεις ακολουθώντας την πολιτική των μακρών συστημάτων. Βέβαια, πολλά συστήματα τα οποία επηρεάζουν ή επηρεάζονται από το ρυθμιστικό αντικείμενο της Συμφωνίας, όπως η αεροπλοΐα ή οι θαλάσσιες μεταφορές ή η γεωργία αντιστοίχως, δεν περιλαμβάνονται σε αυτή, αφήνοντας χώρο για τη διαπραγμάτευση μιας ευρύτερης συμφωνίας στο μέλλον η οποία θα είναι πλέον ολιστική. Πάντως, η Συμφωνία των Παρισίων καλύπτει ακόμα όλα τα βασικά στοιχεία του κλιματικού καθεστώτος που θα ισχύουν μετά το 2020, συμπεριλαμβανομένων των κεφαλαίων που αφορούν στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, την προσαρμογή σε αυτή, τις απώλειες και ζημιές, των ακραίων καιρικών φαινομένων και των αργής έναρξης γεγονότων, των δασών και των οικοσυστημάτων ως αποθετήρων εκπομπών, την τεχνολογία και την καινοτομία, την ανάπτυξη ικανοτήτων και την εκπαίδευση. Κυρίως εμπεριέχει ενίσχυση των μηχανισμών οικονομικής στήριξης, καθώς και συστήματα εποπτείας, διαφάνειας και εμπορίας μονάδων από τις προσπάθειες μείωσης των εκπομπών CO².

Από την άλλη πλευρά, η Συμφωνία έχει σημαντικές ελλείψεις, όπως κυρίως το ότι σε πολλά της σημεία εναπόκειται στην βούληση των Συμβαλλομένων Μερών για το αν και σε ποιο βαθμό θα επιτευχθεί, καθώς αφενός αποτελεί «μαλακό δίκαιο» χωρίς σαφείς υποχρεωτικές δεσμεύσεις και χωρίς αποτελεσματικό μηχανισμό εφαρμογής ή και επιβολής κυρώσεων. Είναι δε ιδιαίτερα γενικόλογη, καθώς περιγράφει μόνο ακροθιγώς τόσο τους στόχους, όσο και τα μέσα επίτευξης αυτών. Για παράδειγμα, ακόμα και τους νέους μηχανισμούς τους οποίους εισάγει, τους περιγράφει μόνο επιγραμματικά, αφήνοντας στα όργανα της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για τις Κλιματικές Αλλαγές την περαιτέρω επεξεργασία των κανόνων λειτουργίας τους. Δίνει

δηλαδή την αίσθηση περισσότερο μιας «Συμφωνίας-Πλαίσιο» παρά μιας Συμφωνίας εν είδη Πρωτοκόλλου το οποίο με συγκεκριμένες διατάξεις μπορεί να προωθήσει, άνευ άλλου τινός, την εφαρμογή της Σύμβασης-Πλαίσιο εντός της οποίας υιοθετείται, εν προκειμένω της Σύμβασης-Πλαισίου του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή. Ως αποτέλεσμα, δεν είναι ορατή για πολλούς αναλυτές η επίτευξη του στόχου της σταθεροποίησης της μέγιστης αύξησης της παγκόσμιας θερμοκρασίας ούτε κάτω των 2°C ούτε, πολύ περισσότερο, κάτω των 1,5°C. Συνεπώς, η Συμφωνία θα πρέπει κατά τις επόμενες Συνδιασκέψεις των Μερών (COPs) να τύχει αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας, ως προς τους θεσμούς που εισάγει, τους στόχους και τα μέσα επίτευξής τους και να αναθεωρηθεί.

Μια μελλοντική αναθεώρηση της Συμφωνίας, θα πρέπει να έχει συγκεκριμένη στόχευση. Κατ' αρχάς, η Συμφωνία θα έπρεπε κυρίως να υιοθετήσει ως δεσμευτικό στόχο εκείνον της ανώτατης αύξησης του μέσου όρου της παγκόσμιας θερμοκρασίας τους 1,5°C. Περαιτέρω, καθώς θα πρέπει η διεθνής κοινότητα να επιτύχει τον περιορισμό της μέσης αύξησης της παγκόσμιας θερμοκρασίας σε λιγότερους από 1,5°C, ώστε να αποφευχθούν οι επικίνδυνες ανθρωπογενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, οι προσπάθειες για τον μετριασμό θα πρέπει να ενταθούν. Η ίδια η Συμφωνία θα πρέπει να εμπλουτιστεί με λεπτομερέστερες, πλέον απαιτητικές και νομικά δεσμευτικές δεσμεύσεις, ενώ τα Κράτη αντιστοίχως, θα πρέπει να υποβάλουν επικαιροποιημένα και πιο φιλόδοξα Εθνικά Σχέδια Δράσης για το Κλίμα. Επίσης, θα έπρεπε να υιοθετήσει διατάξεις οι οποίες ρητά να επιβάλλουν στα κράτη την επιτάχυνση των τεχνολογιών σε σχέση με την απορρόφηση του CO² από την ατμόσφαιρα και την αποθήκευσή του ή την μετατροπή του σε άλλα υλικά, αν πρόκειται στο μέλλον να επιτευχθεί η κλιματική ουδετερότητα ή ακόμα και να επιτευχθεί ανατροπή της αυξητικής τάσης του μέσου όρου της παγκόσμιας θερμοκρασίας ολωσδιόλου. Τέλος, θα πρέπει να γίνει ρητή αναφορά στο κείμενό της σε κριτήρια και συγκεκριμένες κατευθύνσεις στις οποίες θα έπρεπε να κατευθυνθούν οι χρηματοδοτικές ροές για το κλίμα, καθώς και να αυξηθούν οι εν λόγω χρηματοδοτικές ροές, ώστε να υλοποιηθούν ευκολότερα και γρηγορότερα τα Εθνικά Σχέδια Δράσης. Αναμένουμε, συνεπώς, τα επόμενα βήματα της διεθνούς κοινότητας να είναι πιο γενναία, αν πρόκειται να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.

[1] *Η Δρ. Διονυσία-Θεοδώρα Αυγερινοπούλου είναι Πρόεδρος του Κύκλου Βουλευτών της Μεσογείου για την Αειφόρο Ανάπτυξη (COMPSUD), Αντιπρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής του Παγκόσμιου Οργανισμού για το Νερό (GWPO), Πρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος και Ενέργειας της Εθνικής Ελληνικής Επιτροπής του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου, πρ. Πρόεδρος της Επιτροπής Περιβάλλοντος της Βουλής και Βουλευτής Επικρατείας - Ν. Ηλείας, Ν.Δ., καθώς και Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Δικαίου, Επιστήμης και Τεχνολογίας και κάτοχος διδακτορικού διπλώματος στο Διεθνές Δίκαιο Περιβάλλοντος. Συμμετείχε στην COP 21.

[2] Βλ. το κείμενο της Απόφασης 1/CP.21 στην επίσημη ιστοσελίδα της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή, διαθέσιμο σε:

<https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf#page=2> (τελευταία επίσκεψη στις 21/12/2016.)

[3] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο της Συμφωνίας των Παρισίων διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα

https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf. Για την Ελληνική μετάφραση της Συμφωνίας των Παρισίων, βλ. την επίσημη μετάφραση της Συμφωνίας από την ΕΕ δημοσιευμένη στην Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:22016A1019(01)&from=EL) (τελευταία επίσκεψη 25/1/2016.)

[4] Βλ. Άρθρο 2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[5] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο της Τροποποίησης της Ντόχα διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα

https://unfccc.int/files/kyoto_protocol/application/pdf/kp_doha_amendment_english.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[6] Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC για την επίσημη κατάσταση επικύρωσης της Συμφωνίας των Παρισίων στην εξής ιστοσελίδα

https://unfccc.int/paris_agreement/items/9444.php (τελευταία επίσκεψη στις 2/04/2016.)

[7] Βλ. Άρθρο 21, παρ.1. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[8] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο της Σύμβασης-Πλαίσιο για τη Κλιματική Αλλαγή του 1992 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα

<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[9] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο του Πρωτοκόλλου του Κιότο διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[10] United Nations General Assembly Resolution A/RES/70/1 "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development".

[11] Βλέπε την επίσημη ιστοσελίδα του ΟΗΕ για τους Παγκόσμιους Στόχους για τη Βιωσιμότητα, η οποία είναι διαθέσιμη σε:

<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
(τελευταία επίσκεψη στις 26/01/2016.)

[12] Αναλυτικότερα για τον Στόχο 13, βλέπε:
<https://sustainabledevelopment.un.org/sdg13> (τελευταία επίσκεψη 25/01/2016.)

[13] Βλ. το επίσημο κείμενο των Συμπερασμάτων («Outcome») της Ατζέντα της Αντίς Αμπέμπα για την Τρίτη Διεθνή Συνδιάσκεψη για την Χρηματοδότηση για την Ανάπτυξη διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα : https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAA_Outcome.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[14] Βλ. για παράδειγμα στην επίσημη ιστοσελίδα της Τράπεζας πληροφορίες για τη χρηματοδότηση έργων τα οποία θα οδηγήσουν προς την υλοποίηση μιας «πράσινης οικονομίας»: <https://www.ebrd.com/what-we-do/get.html> (τελευταία επίσκεψη στις 12/12/2016.)

[15] Βλ. για παράδειγμα το 7^ο Πρόγραμμα Δράσης της ΕΕ, αλλά και τα ταμεία της ΕΕ τα οποία δίνουν έμφαση στην υλοποίηση της έντονα φιλο-περιβαλλοντικής ατζέντας της ΕΕ: <https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/7eap/el.pdf> και https://europa.eu/european-union/about-eu/funding-grants_el (τελευταία επίσκεψη στις 12/12/2016.)

[16] Βλ. π.χ. <https://gofossilfree.org/divestment/what-is-fossil-fuel-divestment/>
(τελευταία επίσκεψη στις 12/12/2016.)

[17] Βλ. το επίσημο κείμενο του Sendai Framework for Disaster Risk Reduction διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα:
https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf. (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[18] Ugur, O., Dogan, K.C., Aksoy, M., European Union as a Leader in Climate Change Policy: Assessing Europe's Roles in the World, European Scientific Journal, Vol. 12, No.5, 2016, σελ. 285-296.

[19] UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its fifteenth session, held in Copenhagen from 7 to 19 December 2009, UN Doc. FCCC/CP/2009/11/Add.1, Copenhagen, 2009.

[20] Parker, C.F., Karlsson, C., Hjerpe, M., Assessing the European Union's global climate change leadership: from Copenhagen to the Paris Agreement, Journal of European Integration, Vol, 39, Is.2, 2017, σελ. 239-252.

[21] UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its seventeenth session, held in Durban from 28 November to 11 December 2011, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, Durban, 2011.

[22] UNFCCC, Decision 1/CP.17 Establishment of an Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action, UN Doc. FCCC/CP/2011/9/Add.1, Durban, 2011, παρ.2.

[23] Ενδεικτικά στους κύριους διαπραγματευτικούς συνασπισμούς για τη κλιματική αλλαγή εντάσσονται η «Ομάδα των 77» και η Κίνα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Χώρες BASIC (Βραζιλία, Νότιος Αφρική, Ινδία και Κίνα), οι Χώρες του ΟΠΕΚ (Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών), οι Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες («LDCs Group»), η Ομάδα των Αραβικών Κρατών («Arab Group»), η Ομάδα Κρατών της Κεντρικής Ασίας, του Καυκάσου, της Αλβανίας και της Μολδαβίας («CACAM»), η Ανεξάρτητη Συμμαχία της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής («AILAC») η Συμμαχία των Μικρών Νησιωτικών Κρατών («AOSIS») και τα Μικρά Νησιωτικά Αναπτυσσόμενα Κράτη («SIDS»), ο Συνασπισμός των Τροπικών Κρατών, ο Διάλογος της Καρθαγένης, το «Umbrella Group» (Αυστραλία, Καναδάς, Ιαπωνία, Νέα Ζηλανδία, Καζακστάν, Νορβηγία, Ρωσική Ομοσπονδία, Ουκρανία και ΗΠΑ), η Ομάδα Περιβαλλοντικής Ακεραιότητας (Μεξικό, Λιχτενστάιν, Μονακό, Δημοκρατία της Κορέας και την Ελβετία- «EIG») και ο Συνασπισμός Ομοειδών Αναπτυσσόμενων Χωρών (Like-minded developing countries- «LMDCs».)

Βλ. περισσότερες πληροφορίες στην επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC διαθέσιμο στο https://unfccc.int/parties_and_observers/parties/negotiating_groups/items/2714.php (τελευταία επίσκεψη στις 3/5/2016.)

[24] Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την «Ομάδα των 77» βλ. Τσάλτας, Γ. Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 144-169.

[25] Βλ. όπως π. (υποσημ.15.)

[26] Σύμφωνα με τον Επίτροπο Κλιματικών Αλλαγών, κ. Miguel Arias Cañete, ο Συνασπισμός Υψηλής Προσδοκίας ήταν εκείνη η πρωτοβουλία της ΕΕ και των συμμάχων της που πραγματικά άλλαξε τους όρους του παιχνιδιού: «The High Ambition Coalition is the masterplan of Europe and its allies conceived over the year. It's a group of developed and developing countries that changed the game in Paris» Βλ. το κείμενο της ομιλίας του Επιτρόπου διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα: https://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-6320_el.htm (τελευταία επίσκεψη στις 25/1/2016.)

[27] Bäckstrand, S, Groen, L., The European Union and the Paris Agreement: leader, mediator, or bystander?, Wiley Periodicals Reviews: Climate Change, Vol.8, Is.1, 2016, σελ.1 - 8.

[28] Βλ. το επίσημο κείμενο των δεσμεύσεων της ΕΕ για την εκπλήρωση της Συμφωνίας των Παρισίων, διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα:
<https://www4.unfccc.int/submissions/INDC/Published%20Documents/Latvia/1/LV-03-06-EU%20INDC.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[29] Βλ. λεπτομέρειες για το λεγόμενο «Πακέτο Ενέργειας και Κλίματος», διαθέσιμες στην επίσημη ιστοσελίδα της Γενικής Διεύθυνσης Κλιματικής Αλλαγής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2030_en (τελευταία επίσκεψη στις 25/01/2016.)

[30] Βλ. π.χ. μια ανάλυση για το πώς και ποιοι μη κυβερνητικοί οργανισμοί, αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση μπορούν να συμβάλλουν σε μια πρωθύστερη εφαρμογή της Συμφωνίας των Παρισίων ήδη από το 2018 διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα:
<https://www.cisl.cam.ac.uk/publications/publication-pdfs/ggca-memorandum-to-funders-on-sub-non-state-climate-action-mar-2017-1.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 26/01/2016.)

[31] Τα Κράτη που δεν συμμετείχαν στο Πρωτόκολλο του Κιότο είναι τα ακόλουθα: ο Καναδάς, ο οποίος αποχώρησε το 2011, οι Ηνωμένες Πολιτείες που υπέγραψαν μόνο, χωρίς να επικυρώσουν το Πρωτόκολλο, ενώ η Ανδόρα, η Παλαιστίνη και το Νότιο Σουδάν δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη του. Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC για την επίσημη κατάσταση επικύρωσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο στην εξής ιστοσελίδα https://unfccc.int/kyoto_protocol/status_of_ratification/items/2613.php (τελευταία επίσκεψη στις 02/04/2016.)

[32] Βλ. Gerrard, M.C., Avgerinopoulou, D.-T, Development and the Future of Climate Change Law στο The Future of International Environmental Law, Leary, D., Pisupati, B. (eds), United Nations University Press, Tokyo, New York and Paris, 2010, σελ. 157-158.

[33] Βλ., Gerrard, M.C, Avgerinopoulou, D-T, όπ.π. (υποσημ.18, σελ.159-160.)

Εναλλακτικά βλ. Obergassel, W., Arens, C., Hermwille, L., Kreibich, N., Mersmann, F., Hermann, E.-O., Wang-Helmreich, H., Phoenix from the Ashes- An Analysis of the Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, Wuppertal, 2016, σελ. 1-53 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα

https://wupperinst.org/fa/redaktion/downloads/publications/Paris_Results.pdf
(τελευταία επίσκεψη στις 03/11/2017.)

[34] Βλ. UNFCCC, Decision-/CP.20 Lima Call for Climate Action διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα

https://unfccc.int/files/meetings/lima_dec_2014/application/pdf/auv_cop20_lima_call_for_climate_action.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 20/4/2016.)

[35] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC αναφορικά με τη παγκόσμια δράση για την κλιματική αλλαγή διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα <https://climateaction.unfccc.int/about> (τελευταία επίσκεψη στις 20/4/2016.)

[37] Bulkeley, H., L. Andonova, M. Betsill, D. Compagnon, T. Hale, M. Hoffmann, P. Newell, M. Paterson, C. Roger, and S.D. VanDeveer. *Transnational Climate Change Governance*. Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

[38] Χαρακτηριστικό παράδειγμα συμμετοχής του επιχειρηματικού και εμπορικού κλάδου από τη σκοπιά της κλιματικής αλλαγής και όχι του λόμπι των ορυκτών καυσίμων συνιστά το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (International Chamber of Commerce- «ICC») που αποτελεί το μεγαλύτερο επιχειρηματικό οργανισμό που συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για τη κλιματική αλλαγή στην COP21. Βλ. περισσότερες πληροφορίες στην επίσημη ιστοσελίδα του ICC στο <https://cop21.iccwbo.org> (τελευταία επίσκεψη στις 04/05/2016.)

[39] UNFCCC, Non-governmental organization constituencies, 2011 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα https://unfccc.int/files/parties_and_observers/ngo/application/pdf/constituency_2011_english.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 23/4/2016.) Για περισσότερες πληροφορίες για τον ρόλο των μη κυβερνητικών οργανώσεων βλ. Nasiritousi, N. Hjerpe, M., Linner, B-O, *The Roles of Non-State Actors in Climate Change Governance: Understanding Agency through Governance Profiles*. Int Environ Agreement, Springer, Vol. 16, σελ. 109-126. Εναλλακτικά βλ. Yamin, F., Depledge, J., *The International Climate Change Regime: A Guide to Rules, Institutions and Procedures*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, σελ. 48-56.

[40] Paterson, M., *Networks and Coordination in Global Climate Governance* στο *The Paris Agreement and Beyond: International Climate Change Policy Post-2020*, Stavins, R.N, Stowe, R.C. (eds), Harvard Project on Climate Agreements, Cambridge, 2016, σελ.83-85.

[41] Bodansky, D. *The Copenhagen Climate Change Conference: A Post-Mortem*, *American Journal of International Law*, Vol.104, 2010, σελ.1-11.

[42] Pendleton, A. After Copenhagen, Public Policy Review, Vol.16, Is.4, 2010, σελ. 210-211.

[43] Ο όρος «Συμβιβασμός» («compromise») ήταν ένας από τους πλέον χρηστικούς όρους κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές από σημαντική μερίδα των διαπραγματευτών, στην προσπάθειά τους να επιτύχουν μια συμφωνία για το Κλίμα, ενσωματώνοντας σε ένα ενιαίου κείμενο τις αντιτιθέμενες επιφυλάξεις και φιλοδοξίες των μερών. Ο «Συμβιβασμός» - «Compromise» ερμηνεύεται ως μια συμφωνία μεταξύ αντιτιθέμενων μερών για τη διευθέτηση μιας διαφοράς ή την επίτευξη αμοιβαίας λύσης στην οποία το κάθε μέρος κάνει ορισμένες παραχωρήσεις, παρά να συνεχιστεί η διαφορά ή να προβούν σε δικαστική επίλυση. Επιτυγχάνεται διευθέτηση του ζητήματος, στην οποία κάθε μέρος παραιτείται από ορισμένες απαιτήσεις ή αλλάζει τη γνώμη του για να υπάρξει συμφωνία. «Compromise». Cambridge Dictionary, διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/compromise> (τελευταία επίσκεψη στις 02/05/2016.)

[44] IISD, Summary of the Bonn Climate Change Conference: 1-11 June 2015, Earth Negotiations Bulletin, Vol.12, No.638, 2015, σελ. 1-24 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://enb.iisd.org/download/pdf/enb12638e.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 02/11/2017.)

[45] Ραυτόπουλος, Ευ., Το Νέο Καθεστώς της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Μεσογείου- Το Πρόβλημα και τα Κείμενα της Ελληνικής Μετάφρασης, ΜΕΡΙΕLAN Μελέτες Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου Διαπραγμάτευσης - 1, Β' Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2015, σελ.4-8 και 11-43.

[46] Βλ. Άρθρο 14, παρ.2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[47] Βλ. Άρθρο 3 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[48] Βλ. “The Paris Agreement is a monumental triumph for people and our planet”, είπε ο κ. Γ.Γ. ΟΗΕ με ένα tweet, αμέσως μετά την υιοθέτηση της Συμφωνίας. “It sets the stage for progress in ending poverty, strengthening peace and ensuring a life of dignity and opportunity for all”. Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του UN News Centre διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα <https://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=52802#.WfHq8zy7XIU> (τελευταία επίσκεψη στις 26/01/2016.)

[49] Βλ. υποσημ.28.

[50] Άρθρο 8 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[51] Άρθρο 6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[52] Βλ. π.χ. την Οδηγία 2003/87/EK για τη θέσπιση συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπής αερίων θερμοκηπίου.

[53] Άρθρο 5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[54] IPCC. Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

[55] Βλ. π.χ. Carl-Friedrich Schleussner et al, *Science and Policy Characteristics of the Paris Agreement temperature goal*, in *Nature-Climate Change*, DOI: 10.1038, NCLIMATE3096, διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα:
https://www.nature.com/articles/nclimate3096.epdf?author_access_token=RexikyN5vxy3ugz-flUY7NRgN0jAjWel9jnR3ZoTv0OZIUAyrJekwZ4HMq3DtbGkVcyLY2h9bp31usCfCu2h2g9dVxNGp7x5wx9RnALdQbHs8mUKSwWRZf1ZPgp9tzH (τελευταία επίσκεψη στις 17/12/2016.)

[56] Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του Association of Small Island States («AOSIS») διαθέσιμο στο <https://aosis.org> (τελευταία επίσκεψη στις 06/05/2016.)

[57] Άρθρο 10 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[58] Βλ. πληροφορίες για το SBSTA στην επίσημη ιστοσελίδα της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή, η οποία είναι διαθέσιμη σε:
<https://unfccc.int/bodies/body/6399.php> (τελευταία επίσκεψη στις 17/12/2016.)

[59] Βλ. για παράδειγμα ένα ειδικό περιοδικό το οποίο είναι αφιερωμένο στις τεχνολογίες απορρόφησης, αποθήκευσης και μετατροπής του CO² το οποίο είναι διαθέσιμο στην κάτωθι ιστοσελίδα:
<https://www.sciencedirect.com/science/journal/22129820> (τελευταία επίσκεψη στις 26/12/2016.)

[60] Η ουδετερότητα σε σχέση με το κλίμα είναι ίδια με την ουδετερότητα του άνθρακα, αλλά αντί να επικεντρώνεται αποκλειστικά στις εκπομπές CO₂ επεκτείνεται σε μηδενικές καθαρές ανθρωπογενείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, συμπεριλαμβανομένων δηλαδή εκπομπών πέραν του διοξειδίου του άνθρακα. Βλ. αναλυτικότερα Levin, K., Song J., Morgan, J. (2015). COP21 Glossary of Terms Guiding the Long-term emissions-reduction goal. World Resources Institute διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://www.wri.org/blog/2015/12/cop21-glossary-terms-guiding-long->

term-emissions-reduction-goal (τελευταία επίσκεψη στις 26/01/2016.)

[61] Βλ. Άρθρο 4 παρ. 1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[62] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο της Συμφωνίας των Παρισίων την παράγραφο 5 της Απόφασης 1/CP.21.

[63] Βλ. το πρωτότυπο κείμενο της Συμφωνίας των Παρισίων την παράγραφο 6 της Απόφασης 1/CP.21.

[64] Περισσότερες πληροφορίες για τον σκεπτικισμό γύρω από το κλίμα βλ. Hoffman, A.J., The Culture and Discourse of climate skepticism, Strategic Organization, Vol. 9, Is.1, σελ.77-84.

[65] Βλ. για παράδειγμα τμήμα των Assessment Reports της Διακυβερνητικής Επιτροπής για τη Κλιματική Αλλαγή («Inter-governmental Panel on Climate Change» – (IPCC) για την προσαρμογή, διαθέσιμο σε:
<https://www.ipcc.ch/ipccreports/tar/wg2/index.php?idp=10> (τελευταία επίσκεψη στις 17/12/2016.)

[66] UN, Vienna Convention on the Law of Treaties, UN Treaty Series, Vol. 1155, 18232, 1969, άρθ.31(2.)

[67] Βλ. Άρθρο 2.2. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[68] Βλ. Άρθρο 4.4. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[69] Βλ. Άρθρο 9.1. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[70] Στα αέρια του θερμοκηπίου συγκαταλέγονται: το διοξείδιο του άνθρακα («CO²»), το μεθάνιο («CH⁴»), το οξείδιο του αζώτου («N₂O»), οι υδροφθοράνθρακες («HFCs»), οι υπερφθοράνθρακες («PFC») το εξαφθοριούχο θείο («SF⁶») και το τριφθοριούχο άζωτο («NF³».)

Βλ. περισσότερες πληροφορίες στην επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC διαθέσιμη στο https://unfccc.int/national_reports/annex_i_ghg_inventories/reporting_requirements/items/2759.php (τελευταία επίσκεψη στις 03/05/2016.)

[71] Βλ. Άρθρο 4, παρ.9 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[72] Για τα INDCs, βλέπε την επίσημη ιστοσελίδα της Σύμβασης Πλαίσιο για τη Κλιματική Αλλαγή διαθέσιμη στην εξής ιστοσελίδα

https://unfccc.int/focus/indc_portal/items/8766.php (τελευταία επίσκεψη 27/01/2016.)

[73] Βλ. Άρθρο 14 της Συμφωνίας των Παρισίων. Ο πρώτος πλήρης «παγκόσμιος απολογισμός» θα γίνει το 2030, αλλά θα προηγηθεί μια πρώτη απογραφή του 2018 (μέσα στο πλαίσιο του «Διευκολυντικού Διαλόγου» - (facilitative dialogue). Ο Διευκολυντικός Διάλογος θα παράσχει μια ευκαιρία στις χώρες να εξετάσουν την συλλογική πρόοδο που έχει ήδη σημειωθεί και τις ευκαιρίες να αναλάβουν περαιτέρω δράση πριν από την υποβολή νέων ή ενισχυμένων εθνικά καθορισμένων συνεισφορών πριν από το 2020.

[74] Βλ. Άρθρα 4(13), 13 και 14 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[75] Βλ. Παρ.25 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[76] Βλ. π.χ. Potsdam Institute for Climate Impact Research, Climate Analytics, NewClimate Institute, and Ecofys, *G20- all INDCs in, but large Gap remains: Climate Action Tracker*, Briefing of 8 December 2015 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα: https://climateactiontracker.org/assets/publications/briefing_papers/G20_gap.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 27/02/2016.)

[77] Βλ. Άρθρο 4, παρ.2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[78] Βλ. Άρθρο 4, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[79] Βλ. όπ.π. (υποσημ. 65.)

[80] Βλ. Άρθρο 4, παρ. 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[81] Βλ. Άρθρο 4, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[82] Βλ. Άρθρα 9, 10 και 10 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[83] Βλ. Παρ. 54 της Απόφασης 1/CP.21.

[84] Βλ. UN-REDD Programme Fact Sheet About REDD+, Geneva, February 2016 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://www.unredd.net/about/what-is-redd-plus.html> (τελευταία επίσκεψη στις 26/03/2016.)

[85] Streck, Ch, Keenlyside, P., von Unger Moritz, *The Paris Agreement: A New Beginning*, *Journal for European Environmental & Planning Law*, Vol. 13, 2016, σελ. 16.

[86] Dirk Nemitz, *Outcomes of UNFCCC COP21 related to forests*, Presentation for

'Roundtable discussion on potential implications of UNFCCC COP21 for forests and the forest sector' organized by UNECE, UNFCCC secretariat, 2016 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα www.unece.org/fileadmin/DAM/timber/meetings/20160323/Thurs/2016-jwprfsem-item6-1-1-unfccc.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 12/04/2016).

[87] Βλ. για περισσότερες πληροφορίες την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κλιματική Δράση διαθέσιμες στην εξής ιστοσελίδα https://ec.europa.eu/clima/policies/effort_en (τελευταία επίσκεψη στις 27/01/2016.)

[88] Βλ. IPCC Special Report Land Use, Land-use change and Forestry, 2000 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://www.ipcc.ch/pdf/special-reports/spm/srl-en.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 27/01/2016.)

[89] Βλ. Άρθρο 2 παρ.1(β) της Συμφωνίας των Παρισίων.

[90] Marcu, A. Carbon Market Provisions in the Paris Agreement (Article 6), Center for European Policy Studies Special Report, No.128, 2016, σελ.1-23.

[91] Βλ. Άρθρο 6 παρ. 1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[92] Διπλή Καταμέτρηση είναι η καταμέτρηση των μειώσεων εκπομπών στα αποθέματα της χώρας υποδοχής, καθώς και στον προϋπολογισμό της εθνικά καθορισμένης συνεισφοράς άλλου μέρους.

[93] Βλ. Άρθρο 6, παρ.4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[94] Οι στόχοι που αναφέρονται στο Άρθρο 6 παρ. 4 σκιαγραφούν τις βασικές προϋποθέσεις για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί ο πιστωτικός μηχανισμός. Μια χώρα φιλοξενεί μια δράση μετριασμού που είναι επωφελής γι' αυτήν και συγκεντρώνει πιστώσεις για τον μετριασμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, οι οποίες ενδεχομένων να χρησιμοποιηθούν από την άλλη χώρα για να επιτύχει τις εθνικά καθορισμένες συνεισφορές.

[95] Βλ. για περισσότερες πληροφορίες την επίσημη ιστοσελίδα του UNFCCC διαθέσιμο στο https://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php (τελευταία επίσκεψη στις 12/03/2016.)

[96] Βλ. Άρθρο 6, παρ.4.δ. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[97] Βλ. Άρθρο 6, παρ.6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[98] Βλ. Άρθρο 6, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[99] Βλ. τη παράγραφο 38 της Απόφασης 1/CP.21.

[100] Βλ. Άρθρο 6, παρ.8 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[101] Βλ. Άρθρο 6, παρ. 8.β. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[102] Βλ. Άρθρο 6, παρ. 8.γ. της Συμφωνίας των Παρισίων.

[103] UNFCCC Secretariat, Non-market based approaches: Technical Paper, FCCC/TP/2014/10, 2014.

[104] Βλ. Streck, C., Keenlyside, P., von Unger, M., όπ.π. (υποσημ.72, σελ.17.)

[105] Ott, H., W. Obergassel, C. Arens, L. Hermwille, F. Mersmann, H. Wang-Helmreich, Climate policy: road work and new horizons - an assessment of the UNFCCC process from Lima to Paris and beyond. στο: Environmental Liability, Vol. 22, No. 6, 2014, σελ. 223-238 διαθέσιμο στο https://wupperinst.org/uploads/tx_wupperinst/Post_Lima_Pre_Paris.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 08/05/2016.)

[106] Βλ. Άρθρο 7, παρ.2 και 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[107] Βλ. Άρθρο 7, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[108] Βλ. Άρθρο 9, παρ.4 και Άρθρο 10, παρ.6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[109] Βλ. Άρθρο 7, παρ. 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[110] Βλ. Άρθρο 7, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[111] Βλ. Άρθρο 7 παρ.9 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[112] Βλ. Άρθρο 7, παρ. 10, 11 και 12 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[113] Βλ. Άρθρο 7, παρ.7 και 8 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[114] UNFCCC, Cancun Adaptation Framework, Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, Addendum Part Two: Action taken by the Conference of the Parties at its sixteenth session, Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 2010, παρ. 11-35 διαθέσιμο στο

<https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf#page=4> (τελευταία επίσκεψη στις 09/06/2016.)

[115] Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα Εθνικά Σχέδια Προσαρμογής βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της UNFCCC διαθέσιμο στο https://unfccc.int/adaptation/workstreams/national_adaptation_plans/items/6057.php (τελευταία επίσκεψη στις 9/06/2016.)

[116] Βλ. Άρθρο 7, παρ. 14 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[117] Βλ. Άρθρο 9, παρ. 7 και Άρθρο 10, παρ. 6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[118] Βλ. Άρθρο 11 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[119] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 1, 2 και 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[120] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[121] Βλ. Άρθρο 6, παρ. 6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[122] UNFCCC, Report of the Conference of the Parties on its nineteenth session, held in Warsaw from 11 to 23 November 2013, Addendum. Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its nineteenth session, Decision 2/CP.19, Doc. FCCC/CP/2013/10/Add.1, 2013 διαθέσιμο στο <https://unfccc.int/resource/docs/2013/cop19/eng/10a01.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 09/11/2017.)

[123] Ο όρος «Απώλειες και Ζημίες» εισήχθη στη διαδικασία της Σύμβασης-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τη Σύμβαση του 1991. Βλ. Negotiation of a Framework Convention on Climate Change, Elements related to mechanisms, A/AC.237/WG.II/CRP.8, 1991 διαθέσιμο στο <https://unfccc.int/resource/docs/a/wg2crp08.pdf> (τελευταία επίσκεψη στις 09/06/2016.)

[124] Βλ. Άρθρο 8, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[125] Τα γεγονότα αργής έναρξης συμπεριλαμβάνουν φαινόμενα τα οποία αναπτύσσονται σταδιακά, αλλά καταλαμβάνουν στο τέλος μεγάλες διαστάσεις, όπως η άνοδος της στάθμης των υδάτων, η οξύνιση των ωκεανών («ocean acidification») και η ερημοποίηση. Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τα γεγονότα αρχής έναρξης βλ. UNFCCC, Slow onset events Technical Paper, Doc. FCCC/TP/2012/7 διαθέσιμο στην εξής ιστοσελίδα <https://unfccc.int/resource/docs/2012/tp/07.pdf>

(τελευταία επίσκεψη στις 09/06/2016.)

[126] Βλ. όπ.π. (υποσημ. 10.)

[127] Βλ. Άρθρο 8, παρ.4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[128] Βλ. Άρθρο 8, παρ.2 και 3 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[129] Βλ. Άρθρο 8, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[130] Doelle, M. *The Paris Agreement: Historic Breakthrough or High Stakes Experiment? Climate Law Special Issue*, Vol.6, Is. 1-2, 2016, σελ. 10.

[131] UNFCCC, Decision 1/CP.16. The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention, Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 2010, παρ. 95-112.

[132] Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το Πράσινο Ταμείο για το Κλίμα βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του, η οποία είναι διαθέσιμη στο: <https://www.greenclimate.fund/who-we-are/about-the-fund> (τελευταία επίσκεψη στις 10/05/2016.)

[133] Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τη Μόνιμη Επιτροπή των Οικονομικών βλ. την επίσημη ιστοσελίδα του UNFCCC διαθέσιμη στο https://unfccc.int/cooperation_and_support/financial_mechanism/standing_committee/items/6877.php (τελευταία επίσκεψη στις 10/05/2016.)

[134] Βλ. Άρθρο 2.1 (γ) της Συμφωνίας των Παρισίων.

[135] Σκούρτος, Μ., Συμπεράσματα- Η Σημασία για την Ελληνική Οικονομία της 21^{ης} Συνόδου των Μερών της Σύμβασης-Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή, 2016.

[136] Βλ. Άρθρο 9, παρ.3 της Συμφωνίας των Παρισίων

[137] Βλ. όπ.π. (υποσημ.123.)

[138] Βλ. Άρθρο 9, παρ.2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[139] Βλ. Άρθρο 9, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[140] Βλ. παρ.53 της Απόφασης 1/CP.21.

[141] Βλ. Άρθρο 9, παρ.4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[142] Για περισσότερες πληροφορίες βλ. το Μέρος 2.3.1.2. «Η Εθελοντική Συνεργασία ως Πολιτική Μετριασμού» του παρόντος άρθρου.

[143] Βλ. Άρθρο 9, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[144] Βλ. Άρθρο 9, παρ. 7 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[145] Βλ. Άρθρο 9, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων

[146] Βλ. Άρθρο 9, παρ.6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[147] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[148] Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τον Μηχανισμό Τεχνολογίας βλ. UNFCCC, Technology Mechanism: Enhancing climate technology development and transfer, 2015 διαθέσιμο στο https://unfccc.int/ttclear/misc_/StaticFiles/gnwoerk_static/TEM/0e7cc25f3f9843ccb98399df4d47e219/174ad939936746b6bfad76e30a324e78.pdf (τελευταία επίσκεψη στις 13/05/2016.)

[149] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 3 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[150] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[151] Βλ. Άρθρο 10, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[152] Οι βιώσιμες πόλεις αποτυπώνουν ειδική στόχευση της διεθνής κοινότητας και ενσαρκώνονται στο ενδέκατο Παγκόσμιο Στόχο Βιωσιμότητας. Αναλυτικότερα για τον στόχο 11, βλέπε: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdg13> (τελευταία επίσκεψη 25/01/2016.)

[153] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 5 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[154] Βλ. όπ.π. (υποσημ. 141.)

[155] Βλ. Άρθρο 10, παρ. 6 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[156] Βλ. Άρθρο 11, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[157] Βλ. Άρθρο 11, παρ.1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[158] Βλ. Άρθρο 11, παρ.2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[159] UNFCCC, The Marrakesh Accords Decision 2/CP.7 Capacity Building in Developing Countries (non-Annex I Parties). Doc. FCCC/CP/2001/13/Add.1, 2001, σελ.5-7.

[160] Βλ. Άρθρο 11, παρ, 3 και 4 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[161] Βλ. Άρθρο 11, παρ.5 της Συμφωνίας των Παρισίων

[162] Βλ. παρ.72 της Απόφασης 1/CP21.

[163] Βλ. Άρθρο 13, παρ. 1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[164] Βλ. Άρθρο 13, παρ.7 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[165] Βλ. Άρθρο 13, παρ.9 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[166] Βλ. Άρθρο 13, παρ. 10 και 14 της Συμφωνίας των Παρισίων,

[167] Βλ. Άρθρο 13, παρ. 8 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[168] Βλ. Άρθρο 13, παρ. 11 και 12 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[169] Βλ. Άρθρο 13, παρ. 3 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[170] Βλ. Άρθρο 4, παρ. 13 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[171] Βλ. Άρθρο 9, παρ.7 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[172] Βλ. Άρθρο 15, παρ. 1 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[173] Βλ. Άρθρο 15, παρ. 2 της Συμφωνίας των Παρισίων.

[174] Danneman, M. The Paris Agreement's Compliance Mechanism, Stockholm University, 2016.